

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Управління валютним ризиком банку

Студентки 2 курсу бм групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Управління банківським
бізнесом»

Науковий керівник
канд. екон. наук

Гарант освітньої програми
д-р екон. наук,
професор

Олійник
Валерії
Юріївни

Гербич
Людмила
Анатоліївна

Шульга Наталія
Петрівна

Київ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ	6
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМ РИЗИКОМ БАНКІВ УКРАЇНИ	15
2.1. Діагностика впливу валютного ризику на банківську систему України	15
2.2. Аналіз валютного ризику на прикладі АТ «ОТП БАНК».....	23
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ	32
3.1. Зарубіжний досвід управління валютним ризиком банку	32
3.2. Удосконалення управління валютним ризиком банків України.....	38
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	49
ДОДАТКИ.....	54

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогоднішній день валютні операції відносять до одних з найбільш складних та ризикованих операцій банківського бізнесу. Декілька фінансових криз в Україні та подолання їх наслідків негативно вплинуло на розвиток вітчизняного валютного ринку. Це призвело до зменшення обсягів іноземних інвестицій, спаду на національному ринку операцій за участі нерезидентів, а також до зниження обсягів експортно-імпортних операцій. Саме тому питання щодо вирішення проблеми зниження валютних ризиків банків є надзвичайно актуальним. Для того, аби забезпечити діяльність банків на валютному ринку без втрати їх фінансової стійкості, вітчизняні банки мають сформувати ефективний механізм контролю за валютними ризиками.

Аналіз останніх досліджень. Вагомі наукові результати управління валютним ризиком в діяльності банківської системи отримано науковцями: А.Бездітко [2], С.Маслова [38], Н.Ботвіна [4], А.Гальчинський [10], Л.Примостка [46], О.Смолянська [53] і т.д.. Проте, варто зазначити, що не зважаючи на важливість проблеми управління валютним ризиком банку, наукових розробок, присвячених даному напрямку, недостатньо. До сих пір досить дискусійними залишаються як теоретичні, так і практичні сторони даного питання. Окрім цього, постійного вивчення та вдосконалення потребує й методологічна складова. Особливої уваги заслуговує законодавче регулювання валютних ризиків, яке потребує реформування та вдосконалення. Вищезазначені фактори зумовили вибір теми дипломної роботи, а також допомогли визначити її мету та завдання.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення управління валютним ризиком банків.

Для досягнення мети було поставлено та вирішено наступні **завдання**:

- вивчити теоретичні основи управління валютним ризиком банку;

- провести діагностику впливу валютних ризиків на банківську систему;
- здійснити аналіз валютного ризику на прикладі АТ «ОТП Банк»;
- дослідити зарубіжний досвід управління валютним ризиком банку;
- розробити напрями удосконалення управління валютним ризиком банків України.

Об'єктом дослідження є процес управління валютним ризиком банку, в т.ч. у АТ «ОТП Банк».

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та прикладні аспекти управління валютним ризиком банку.

Методи дослідження базуються на загальних економічних положеннях щодо сутності і принципів розвитку банківської та валютної системи України. У процесі дослідження було застосовано загальноприйняті в економічній науці методи вивчення: теоретико-методологічний – при вивченні змісту та процесу управління валютним ризиком банку; абстрактно-логічний – в процесі узагальнення методів мінімізації валютних ризиків банку; статистично-економічний – при оцінці системи управління валютним ризиком банку АТ «ОТП Банк»; системного аналізу – в ході розробки напрямів удосконалення управління валютним ризиком банків.

Інформаційними джерелами дослідження виступили закони України, положення та рішення НБУ, інші нормативно-правові акти, що регулюють валютну сферу в Україні, звітність та статистичні дані Національного Банку України, АТ «ОТП Банк», наукові праці, дослідження та інша спеціальна література з проблем теорії і практики управління валютним ризиком.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступному:

уточнено:

визначення поняття «інтегроване управління валютним ризиком банку», під яким пропонуємо розуміти комплексний підхід до безперервного процесу ідентифікації, аналізу, оцінки, вибору методів управління, контролю та моніторингу за відкритими загальною та локальними ризиковими позиціями в

іноземній валюті. Таке визначення, на відміну від існуючих, дозволяє врахувати безперервність процесу управління валютним ризиком та зосередити його увагу як на загальній відкритій валютній позиції банку, так і на відкритих валютних позиціях за окремими валютами

Практичне значення результатів виконання роботи полягає у тому, що на базі теоретичних положень і цілісного системного підходу до механізму контролю управління валютним ризиком банків розроблена низка прикладних рекомендацій, що дозволяють покращити цей процес. Основні висновки та практичні рекомендації випускної кваліфікаційної роботи можуть бути застосовані в практиці для забезпечення розвитку управління валютним ризиком в діяльності банківської установи АТ «ОТП Банк».

Особистий внесок магістра. Випускна кваліфікаційна робота є самостійним завершеним дослідженням автора.

Публікації. Окремі результати дослідження знайшли відображення в:

- науковій статті: Олійник В.Ю. Характеристика методів управління валютним ризиком банку. Сучасні інструменти оцінки кредитного ризику банку. *Фінансові установи в умовах глобальних дисбалансів* : Зб. наук. ст. студ. / відп. ред. Н. П. Шульга. – Київ : Київ. нац. торг. – екон. ун-т, 2021. (С.150-154);
- тезах студентської наукової конференції «Фінансова політика в умовах економічних перетворень» (м. Київ, 17-18 листопада 2021 р.) на тему: «Управління валютним ризиком банку».

Апробація результатів дослідження. Результати наукового дослідження стали основою для доповіді на студентській науковій конференції «Фінансова політика в умовах економічних перетворень» (м. Київ, 17-18 листопада 2021 р.) на тему: «Управління валютним ризиком банку».

Обсяг та структура роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи складає 53 сторінки. В роботі представлено 5 таблиць, 12 рисунків, 12 додатків та використано 50 наукових джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

Очевидно, що операції з іноземною валютою завжди пов'язані з певними ризиками. Відповідно до Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах під поняттям «ризик» у банківській діяльності прийнято вважати ймовірність виникнення збитків або додаткових втрат або недоотримання доходів, або невиконання стороною договірних зобов'язань унаслідок впливу негативних внутрішніх та зовнішніх факторів [1]. На сьогоднішній день Національний Банк України виділяє дев'ять категорій ризику, які наведено на рис.1.1.

Рис. 1.1. Категорії ризику*

*Примітка: побудовано автором на основі джерела [2]

Зрозуміло, що під час здійснення валютних операцій одним із основних ризиків є валютний. Загалом можна стверджувати, що валютні ризики відносяться до тієї частини ризиків, до якої схильні будь-які учасники міжнародних економічних відносин. Інтернаціоналізація ринку банківських операцій, створення транснаціональних та міжнародних підприємств і

банківських організацій, а також диверсифікація їхньої діяльності являються катализатором для активізації та підвищення впливу валютних ризиків як на економіку країн в цілому, так і на банківську систему зокрема.

У науковій літературі зустрічаються різні підходи щодо визначення категорії валютного ризику. У табл.1.1 представлено окремі наукові дефініції поняття «валютний ризик банку».

Таблиця 1.1

Наукові дефініції поняття «валютний ризик банку»*

Автор	Визначення
Бездітко Ю.М.	Валютний ризик - це ризик втрат у зв'язку з несприятливою зміною вартості іноземної валюти щодо валюти держави, де розміщений банк.
Бідник Н.Б.	Валютний ризик - це передусім імовірність того, що зміна курсів іноземних валют призведе до збитків унаслідок зміни ринкової вартості активів та пасивів банку.
Версаль Н.І., Самсонова М.Д.	Валютний, або курсовий ризик – ймовірність того, що зміна курсів іноземних валют (долара, фунта стерлінгів, франка, ієни тощо) спричинить збитки внаслідок зміни ринкової вартості активів і пасивів.
Владимир О.	Валютний ризик – це можливість грошових втрат суб'єктів валютного ринку через коливання валютних курсів.
Волохова Л.Ф.	Валютний ризик – загроза зазнати збитків, пов'язаних зі зміною (коливанням) курсів іноземних валют в ході здійснення угод купівлі-продажу.
Лучковська С.І.	Валютний ризик – це можливість втрат від зміни вартості іноземної валюти щодо національної, а на кінцевому етапі управління – це міра якісної і кількісної оцінки непередбачених змін валютного курсу.

*Примітка: побудовано автором на основі джерел [3-8]

На нашу думку, одним із найбільш змістовних та повних є законодавчий підхід до визначення дефініції «валютний ризик», який представлено у Постанові Правління НБУ №64 «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах» від 11.06.2018 р. Там зазначено, що валютний ризик виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют, які впливають на активи, зобов'язання та позабалансові позиції, що містяться в торговій та банківській книгах банку [1].

Високо цінуючи внесок науковців щодо трактування валютного ризику та, враховуючи підходи НБУ, пропонуємо внести деякі уточнення до цього визначення і під валютним ризиком банку розуміти ймовірність виникнення збитків чи додаткових втрат або недоотримання доходів, або невиконання стороною договірних зобов'язань унаслідок несприятливих коливань курсів іноземних валют, які впливають на активи, зобов'язання та позабалансові позиції, що містяться в торговій та банківській книгах банку. Такий підхід, на відміну від існуючих, дозволить одночасно врахувати ймовірнісний характер ризику та не тільки його фінансовий характер.

Зважаючи на той факт, що даний вид ризиків насамперед пов'язаний саме з можливістю виникнення втрат під час діяльності щодо купівлі-продажі іноземної валюти за різними курсами, то його також називають ризиком курсових втрат.

На нашу думку, для кращого розуміння суті валютного ризику необхідно розглянути та проаналізувати його класифікацію.

Варто зазначити, що на сьогоднішній день в економічній літературі відсутня єдина чітка класифікація валютних ризиків. Складність розробки універсальних класифікаційних ознак виникає внаслідок дії наступних факторів:

- значна диверсифікація валютних ризиків, з якими стикаються банки в своїй діяльності;
- неможливість проведення чітких меж між різними видами валютного

ризиків внаслідок тісних взаємозв'язків між ними;

- модернізація та стрімкий розвиток валютного сектору, який породжує нові види та типи валютного ризику;
- відмінності в інтенсивності та динамічності дії різноманітних валютних ризиків [9].

На рис.1.2 представлено узагальнену класифікацію валютних ризиків банку.

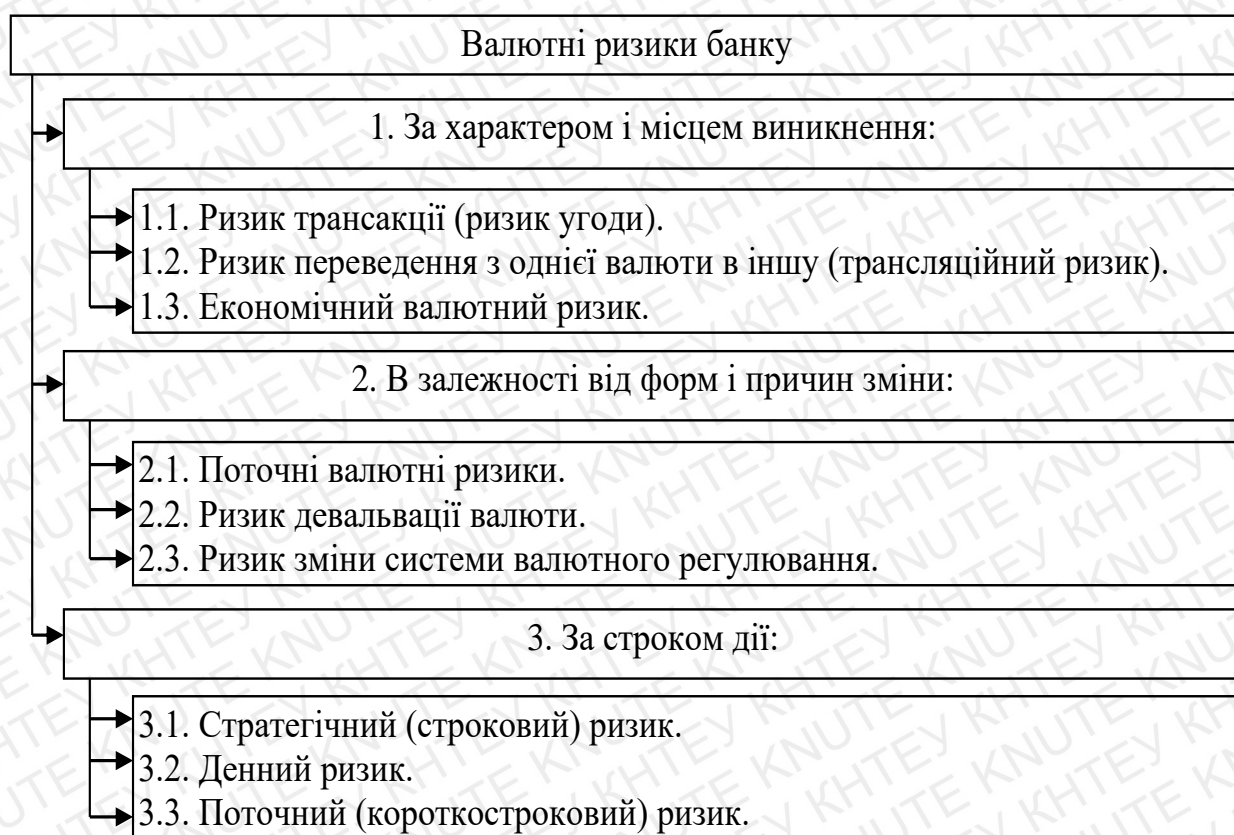

Рис. 1.2. Узагальнена класифікація валютних ризиків банку*

* Примітка: побудовано автором на основі джерел [3-8]

Розглянемо вищенаведену класифікацію валютних ризиків банку більш детально. Отже, виділяють:

1. За характером і місцем виникнення валютних ризиків:

1.1. Ризик трансакції (ризик угоди), який полягає в невизначеності вартості в національній валюті майбутньої угоди, яка укладена в іноземній валюті. Для оцінки даного ризику слід проаналізувати: частку хеджування;

наявність і частку взаємних заліків ризиків за активами і пасивами банку; частку великих валютних угод, динаміку операційних витрат за валютними операціями, швидкість розрахунків, обсяг угод між філіями, кількість застрахованих угод; збалансованість активів та зобов'язань банку за видами валют і строками.

1.2. Ризик переведення з однієї валюти в іншу (трансляційний ризик) – ризик зміни вартості активів і зобов'язань банку, пов'язаний зі зниженням курсу валюти. Потребує переоцінки активів, статутного капіталу банку, вираженого у валюті. Його аналізують та оцінюють за даними руху вартості валют, а також прогнозів зміни курсу [10].

1.3. Економічний валютний ризик полягає у змінах конкурентоспроможності фінансової установи або окремих її структур на зовнішньому ринку, а також у збільшенні/зменшенні вартості активів та/або пасивів банку в разі майбутніх змін курсу. Для того, аби проаналізувати економічний валютний ризик, використовують наступні показники: питома вага валютних кредитів у валюті балансу банку; питома вага валютних кредитів, виражених у національній валюті і наданих за рахунок коштів, залучених у національній валюті; питома вага позитивної чи негативної курсової різниці в загальному обсязі валютних операцій банку тощо [4].

2. В залежності від форм і причин зміни:

2.1. Поточні валютні ризики, під якими розуміють ризик випадкових вільних змін валют з плаваючими курсами як результат змін у платіжному балансі, фінансовій політиці країни, макроекономічних факторах, що прямо чи опосередковано впливають на курс тощо. Зважаючи на той факт, що на сьогодні валютні курси більшості країн є плаваючими, то даний вид валютного ризику є достатньо розповсюдженими [5].

2.2. Ризик девальвації валюти – це вид ризику, який виникає внаслідок різкого стресового зниження курсу однієї валюти відносно інших. Як приклад, причинами такого зниження можуть стати інфляція, дефіцит платіжних балансів, а також рішення регуляторних органів країни щодо цілеспрямованого зниження курсів валют шляхом стимулювання внутрішнього виробництва,

зниження офіційного фіксованого курсу, відмова від прив'язки курсу валюти до валют інших країн тощо.

2.3. Ризик зміни системи валютного регулювання полягає у ризику втрат, який спричиняється змінами у валютному законодавстві певної країни. Наприклад, це може бути перехід від одного виду валютного курсу до іншого (від фіксованого до плаваючого чи навпаки), фіксація курсу певної валюти відносно інших валют або валютної корзини, перехід до використання ринкових методів регулювання валютного курсу або ж відмова від них [8].

3. За строком дії:

3.1. Стратегічний ризик пов'язаний з послідовно встановленою політикою, яку щоденно проводить банк на ринку банківських послуг. Вона може бути спрямована на збільшення/зменшення обсягів операцій з іноземними валютами, залучення та подальше розміщення на внутрішньому ринку ресурсів іноземних банків та/або міжнародних фінансових організацій тощо.

3.2. Денний ризик виникає у зв'язку з поточними коливаннями валютних курсів, а також цін на банківські метали на ринках фінансових засобів. Загалом денний ризик визначається як обсяг втрат, які понесе банк, внаслідок реалізації ризиків від його діяльності та/або бездіяльності протягом одного дня.

3.3. Поточний (короткостроковий) ризик – ризик, який виникає в період від початку до закінчення (розрахунку) за кожною окремою банківською операцією з валютними цінностями.

Відповідно до ст. 44 ЗУ «Про банки і банківську діяльність» [11] кожен банк має створювати комплексну, адекватну та ефективну систему внутрішнього контролю, що включає систему управління ризиками, в т.ч. валютним, яка має забезпечувати виявлення, вимірювання, моніторинг, контроль, звітування та пом'якшення всіх суттєвих ризиків у діяльності банку з урахуванням розміру банку, складності, обсягів, видів, характеру здійснюваних банком операцій, організаційної структури та профілю ризику банку, особливостей діяльності банку як системно важливого (за наявності такого статусу) та/або діяльності банківської групи, до складу якої входить банк.

Тому, зважаючи на суттєвий вплив, який здійснює валютний ризик на діяльність будь-якого банку, аналіз даного виду ризику здійснюється щоденно на основі інформації з аналізу валютних операцій. Вона включає в себе зовнішню та внутрішню складові [12].

Зовнішня інформація стосується стану міжнародного та внутрішнього валютних ринків; зовнішніх лімітів валютного ризику.

До внутрішньої інформації відносять: статистичну, фінансову, управлінську звітність щодо валютних операцій; внутрішні ліміти валютного ризику; первинні документи щодо угод в іноземній валюті; внутрішні регламенти банку з управління валютним ризиком.

На основі отриманої інформації, перелік якої зазначено вище, кожний банк формує систему управління валютними ризиками відповідно до внутрішніх положень банку, а також вимог, що встановлено Національним Банком України.

Основними індикаторами валютного ризику є зміна курсів іноземних валют, а також валютна позиція. Варто зазначити, що зміна курсів валют по відношенню одна до одної може відбуватися в силу численних чинників як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, наприклад, таких як: зміна курсів основних світових валют на світовому ринку, постійне курсування грошових потоків із країни в країну, спекуляція на внутрішньому та зовнішньому ринках, політичне та соціальне становище в країні, стихійні лиха та катаклізми, розвиток та реформування економіки, темп інфляції, система валютного регулювання і т.д. Прогнозуванням змін курсів іноземних валют займаються спеціалізовані інформаційно-аналітичні інститути.

Що ж стосується валютної позиції, то відповідно до Закону України «Про Національний банк України» валютна позиція банку являє собою співвідношення вимог та зобов'язань банку в іноземній валюті. При їх рівності позиція вважається закритою, при нерівності – відкритою.

Відкрита позиція є:

- короткою, якщо обсяг зобов'язань за проданою валютою та банківськими металами перевищує обсяг вимог;

- довгою, якщо обсяг вимог за купленою валютою та банківськими металами перевищує обсяг зобов'язань [13].

Для своєчасного та ефективного реагування на можливі валютні ризики валютна позиція банку визначається щоденно, окремо щодо кожної іноземної валюти та банківського металу. За ними обчислюється підсумок за всіма балансовими та позабалансовими активами, а також зобов'язаннями банку, на основі якого розраховується загальна валютна позиція банку в гривневому еквіваленті. Вона визначається як сума абсолютних величин усіх довгих і коротких валютних позицій у гривневому еквіваленті за всіма іноземними валютами. Зрозуміло, що зміна курсу валют впливає на фінансовий результат, тобто доходи, банку. Так, підвищення курсу іноземної валюти у разі довгої відкритої валютної позиції веде до збільшення фінансового результату, а зниження курсу – відповідно до зменшення даного результату. Якщо ж банк має коротку відкриту валютну позицію, то у разі підвищення курсу іноземної валюти його доходи зменшуються, а при зниженні, навпаки, - підвищуються.

Національний банк України встановлює ліміти, які полягають у кількісному обмеженні щоденної величини відкритих банком валютних позицій. Відповідно до Рішення Правління НБУ №184-рш від 29.03.2018 р., для усіх банків встановлено ліміт загальної довгої відкритої валютної позиції банку (Л13-1) та ліміт загальної короткої відкритої валютної позиції банку (Л13-2) на рівні не більше 15% [14]. На основі зазначених показників визначається ліміт загальної відкритої валютної позиції банку. Він являє собою співвідношення загальної величини відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами та банківськими металами в гривневому еквіваленті до регулятивного капіталу банку [15].

Також, НБУ здійснює розрахунок ще одного важливого індикатору валютних ризиків банківських установ, а саме норматив коефіцієнта покриття ліквідності в іноземній валюті (LCRiv). Він встановлює мінімально необхідний рівень ліквідності для покриття чистого очікуваного відпливу грошових коштів у іноземній валюті протягом 30 календарних днів з урахуванням стрес-сценарію. Розрахунок даного коефіцієнта виконується, використовуючи

Методику розрахунку коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR), яка встановлена НБУ [16]. Починаючи з 01 грудня 2019 року, нормативне значення LCR_{LB} має бути не менше ніж 100% [17].

Отже, зважаючи на вищенаведену інформацію, розуміємо, що в умовах посилення інтеграції банківської системи у світовий фінансовий ринок питання визначення сутності та класифікації валютного ризику є надзвичайно актуальним, так як будь-який суб'єкт не лише міжнародних, а й внутрішніх відносин так чи інакше стикається з даним видом ризику. Беручи до уваги лише банківську систему, розуміємо, що виникає необхідність побудови ефективної системи управління валютним ризиком для банків.

Тобто банкам потрібно налагодити процеси, за допомогою яких вони матимуть змогу виявляти (ідентифікувати) ризики, оцінювати їх величину, здійснювати моніторинг і контроль своїх позицій, враховувати взаємозв'язки між різними видами ризиків, а також передбачати та пом'якшувати їх вплив на фінансовий стан банку.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМ РИЗИКОМ БАНКІВ УКРАЇНИ

2.1. Діагностика впливу валютного ризику на банківську систему України

Загалом для кращого розуміння операцій, щодо яких може виникнути валютний ризик, а саме активних та пасивних операцій банків у іноземній валюті, необхідно проаналізувати їх динаміку. Насамперед це стосується кредитування та залучення вкладів, тому зміни обсягів даних операцій продемонстровано на рис. 2.1. Інформацію наведено у Додатку А.

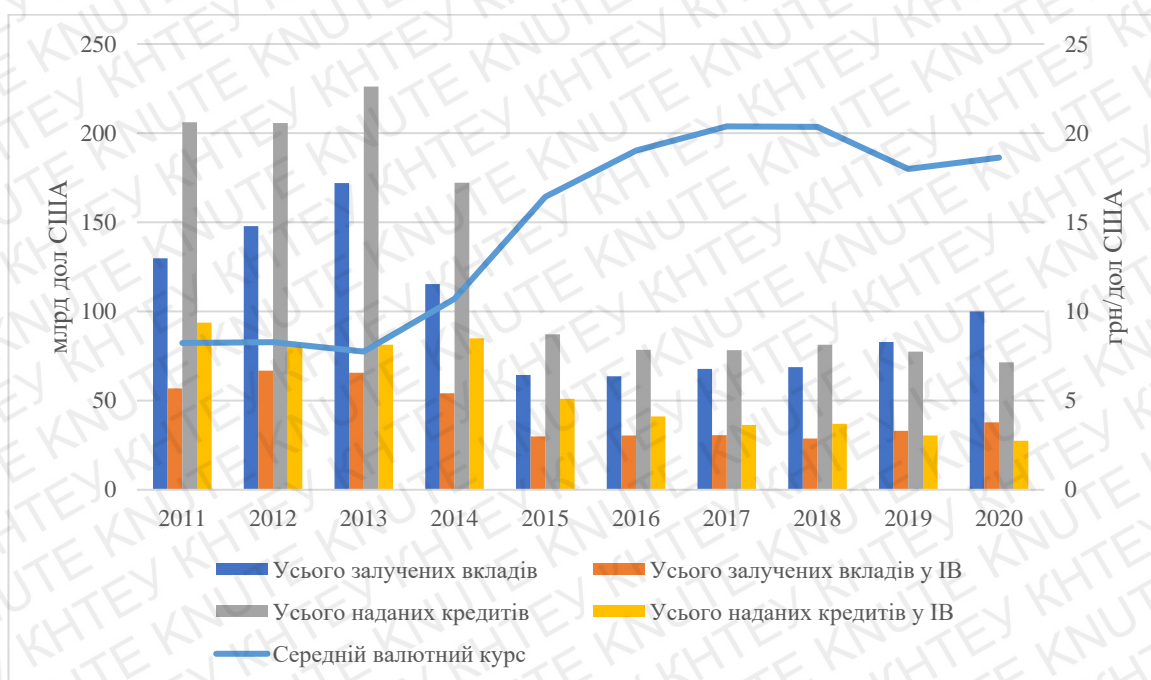

Рис. 2.1. Динаміка обсягів залучених вкладів і наданих кредитів банками України та валютного курсу за період 2011-2020 рр.*

*Примітка: побудовано автором на основі джерел [18-20]

Проаналізувавши рис. 2.1, бачимо, що між обсягами кредитування як в цілому, так і в іноземних валютах, та валютним курсом спостерігається

непрямий кореляційний зв'язок, тобто при збільшенні валютного курсу обсяги кредитування знижуються і навпаки. Загалом різке зменшення обсягів наданих кредитів бачимо у 2014-2015 рр., як в цілому з 206,1 у 2013 р. до 87,2 млрд дол США у 2015 р., так і у іноземних валютах – з 93,7 до 51,0 млрд дол США відповідно. Очевидно, що насамперед, це пов'язано саме зі стрибком середнього валютного курсу: з мінімального значення – 7,75% – у 2013 р., до 16,43% – у 2015р.. Валютний курс досягнув свого мінімального значення у зв'язку з поступовою стабілізацією економічного та соціального становищ в Україні після кризи 2008-2009 рр.. Проте, починаючи з 2014 р., відбулося досить різке та суттєве погіршення умов на ринку, спричинене нестабільним політичним, соціальним та економічним положеннями. Це призвело до кризи у фінансовій, банківській та валютній системах України. В цілому бачимо, що надалі ситуація дещо стабілізувалася, різких коливань як обсягів наданих кредитів, так і валютного курсу не спостерігалось. На кінець 2020 р. показник обсягів наданих кредитів становив 71,5 млрд дол.США, в тому числі 27,5 млрд дол.США у ІВ.

Що ж стосується залучених вкладів, то у період 2011-2013 рр. спостерігалася тенденція до зростання обсягів вкладів в цілому, при цьому вклади у ІВ залишалися приблизно на одному й тому самому рівні. Бачимо, що невелике зростання спостерігається у 2020 р.. Це може бути пов'язано зі світовою пандемією, так як вона змусила людей більше заощаджувати та суттєво скоротила витрати (наприклад, на подорожі закордон, проїзд під час локдауну, одяг і т.д).

Ще однією важливою складовою аналізу валютного ризику банку є дослідження обсягів та часток непрацюючих кредитів у загальному кредитному портфелі банків. На рис. 2.2 відображено зазначені показники, а також динаміку середнього валютного курсу за 2011-2021 рр.. Дані продемонстровано у Додатку Б.

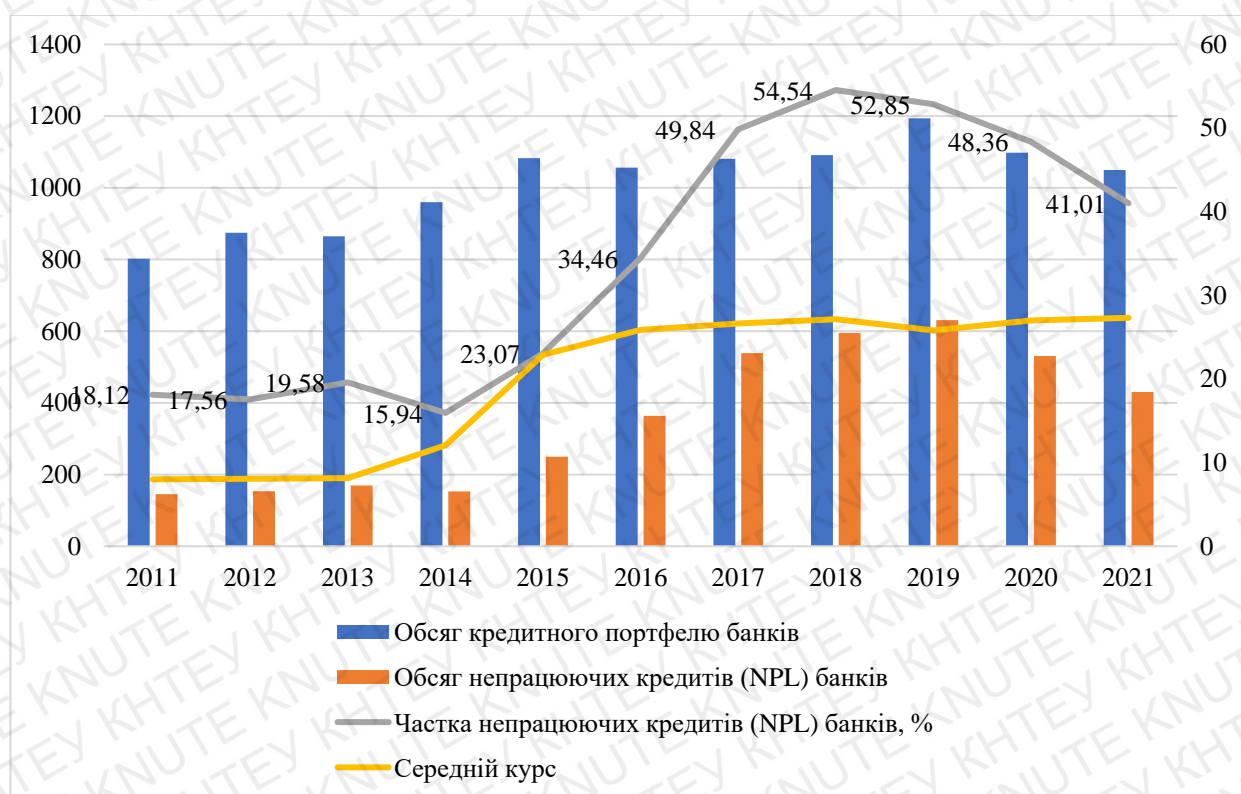

Рис. 2.2. Динаміка обсягів кредитного портфелю банків та непрацюючих кредитів протягом 2011-2021 рр.*

*Примітка: побудовано автором на основі джерел [21-24]

Проаналізувавши отримані графіки, бачимо, що у 2011-2014 рр. обсяги та частка непрацюючих кредитів у загальному обсязі кредитного портфелю були відносно стабільними, у 2015 р. відбувся різкий скачок, який був спровокований суттєвим підвищенням валютного курсу. Максимального значення даний показник досягнув у 2017 р. в середньому за рік 54,54%, а у липні 2017 р. – 58%. Варто зазначити, що таким чином Україна встановила світовий рекорд з NPL [25].

Розуміємо, що в той момент більше половини кредитів не працювало. Виходячи з цього, НБУ дещо змінив політику щодо непрацюючих кредитів та наголосив на тому, що банки мають більш інтенсивно розчищати від них власні баланси, використовуючи методи реструктуризації, продаж чи списання. Тому,

починаючи з 2018 р. частка NPL поступово почала скорочуватися і на початок 2021 р. становила 41%. При цьому зазначається, що на сьогоднішній день стратегічною метою НБУ є зменшення обсягу непрацюючих кредитів в банківській системі до 24% до 2023 року та 10% до 2025 року.

Якщо досліджувати передумови виникнення таких високих показників частки NPL в історії банківської системи України, то можна зробити висновок, що однією з основних причин став «бум» іпотечного кредитування, який тривав до першої кризи у 2008 р.. На рис. 2.3 наведено динаміку показника відношення портфелю іпотечних кредитів до рівня ВВП.

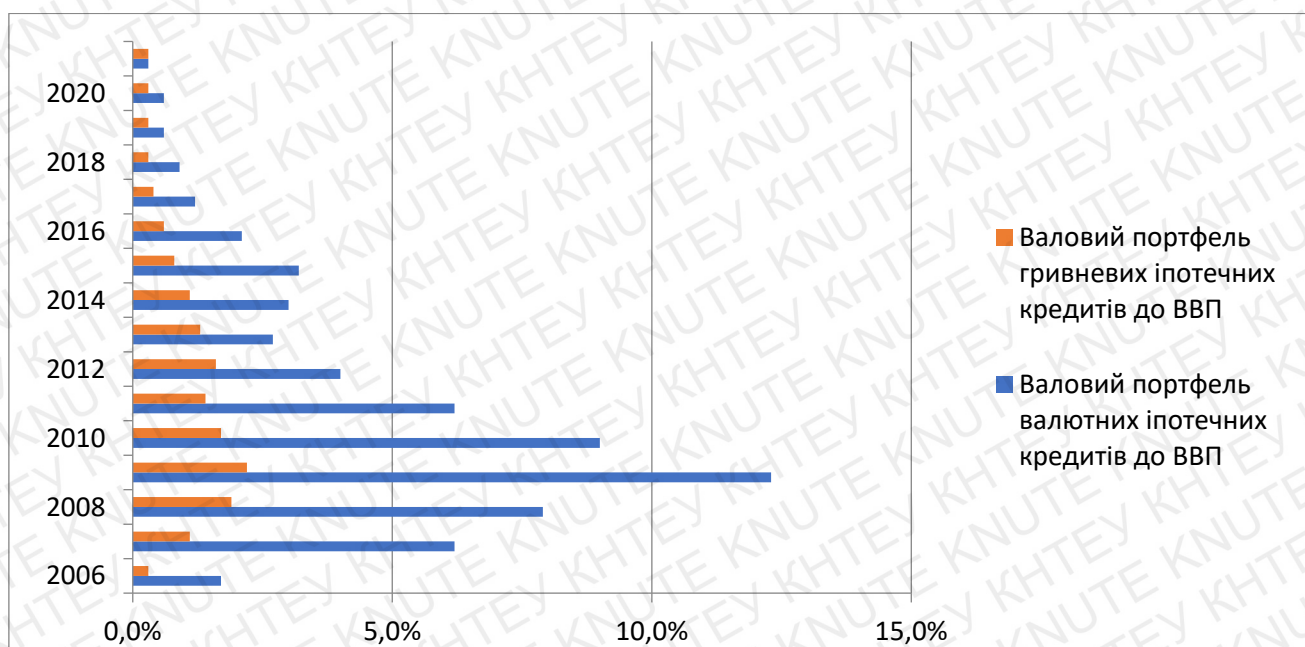

Рис. 2.3. Динаміка відношення портфелю іпотечних кредитів, наданих банками України до ВВП за період 2006-2021 рр.*

*Примітка: побудовано автором на основі джерела [26]

Як було зазначено раніше, до кризи 2008-2009 рр. на ринку валютних іпотечних кредитів спостерігалось нарощення обсягів, так як на той момент вартість таких кредитів була значно менша за гривневі. Проте, з настанням кризи якість валютного іпотечного кредитного портфелю суттєво зменшилася. Очевидно, що валютні ризики, які реалізувалися під час кризи, були

недооцінені, а тому практично не враховувалися ні клієнтами, ні банками. Зрозуміло, що внаслідок девальвації гривні боргове навантаження на позичальників зросло, внаслідок чого валовий портфель валютної іпотеки до ВВП зріс з 1% до 13% лише протягом 2008-2009 рр.. Це призвело до того, що у 2009 р. було прийнято рішення про заборону споживчого кредитування в іноземних валютах. Другою стресовою подією для банківської системи, в т.ч. для ринку іпотечного кредитування, стала криза 2014-2016 рр., внаслідок чого розпочалася нова хвиля дефолтів за досліджуваними кредитами. Як бачимо, іпотечні кредити в іноземній валюті вже протягом понад десять років є досить серйозною проблемою для банків. Це доводить той факт, що за даними НБУ у квітні 2021 р. на балансах в банках було більше 400 млн дол.США валютної іпотеки, при цьому близько 95% з неї уже давно не обслуговувалася позичальниками. Внаслідок цього у квітні 2021 р. було прийнято ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо споживчих кредитів, наданих в іноземній валюті» [27]. Загалом даний нормативно-правовий акт спрямований на захист тих позичальників, які отримали споживчі кредити в іноземній валюті, проте не змогли своєчасно здійснювати платежі за цими кредитами, серед іншого, через збройну агресію проти України. Цей закон суттєво спрощує процедури банкрутства для валютних позичальників. Також у ньому встановлюється механізм обов'язкової для кредиторів реструктуризації за заявкою позичальника.

Очевидно, що найбільш ваговим фактором, який впливає на валютні ризики є валютний курс. Тому аби відслідкувати залежність конкретних показників банківської системи від нього, а саме обсягів наданих кредитів, проведемо кореляційний аналіз за період 2011-2020 рр.. Використовуючи алгоритм розрахунку кореляції, а також дані, наведені у Додатку В табл. В.1, отримали наступні результати:

$$r_{xy} = \frac{7578,52}{\sqrt{703,30 * 303411,25}} = \frac{7578,52}{14607,84} = 0,52$$

$$m_{xy} = \sqrt{\frac{1 - 0,52^2}{10 - 1}} = \sqrt{0,081} = 0,285$$

Отже, можемо зробити висновок, що між валютним курсом та обсягами наданих кредитів існує зв'язок середньої сили, при цьому похибка коефіцієнта кореляції досить мала, а вірогідність низька. На основі отриманих даних можемо припустити, що саме зростання валютного курсу «роздуло» кредитний портфель банків у гривневому еквіваленті, а не реальне збільшення обсягів кредитування.

Окрім цього, доцільним є вивчення кореляційної залежності й інших показників від валютного курсу. У табл. 2.1 наведено отримані результати, які було розраховано на основі даних, що містяться у Додатку В табл. В.2.

Таблиця 2.1

Кореляція індикатора «Середній валютний курс долара США до гривні» з основними показниками банківської системи протягом 2015-2021 рр., рази*

Показник	Кореляція
Кредитний портфель	-0,10
Непрацюючі кредити	0,61
Кредити в іноземній валюті	-0,30
Непрацюючі кредити в іноземній валюті	-0,22
Строкові депозити	0,59
Строкові депозити в іноземній валюті	0,46

*Примітка: побудовано автором на основі джерела [18-20, 23-24]

Варто зазначити, що показник кореляції непрацюючих кредитів в іноземній валюті було розраховано, починаючи з 2017 р., так як до зазначеного періоду НБУ не оприлюднював інформацію щодо їх обсягів. Загалом бачимо, що за деякими показниками (всі кредити, у т.ч. у ІВ, непрацюючі кредити у ІВ)

значення кореляції від'ємне, тобто прослідковується непрямий зв'язок. Це означає, що при підвищенні валютного курсу їх обсяги зменшуються. Загалом для кореляції непрацюючих кредитів характерний прямий зв'язок, проте у даній ситуації для NPL у ІВ спостерігається протилежна тенденція. Це можемо пояснити тим фактом, що останніми роками проводиться їх масова реструктуризація, а нові кредити в інвалюті фізичним особам не видаються. На основі цього можемо зробити висновок, що валютний курс у даному випадку не є ключовим чинником. Що ж стосується депозитів, то вони мають пряму залежність від валютного курсу, тому показник кореляції має знак «+».

Отже, розуміємо, що на якість кредитного портфеля та інші досліджувані параметри досить сильно впливає зростання/зменшення валютних ризиків у банківській системі України. Двічі на рік НБУ подає Звіт про фінансову стабільність, основною метою якого є інформування про наявні та потенційні ризики, в т.ч. валютні, які можуть загрожувати стабільності фінансової системи України. На рис. 2.4 наведено динаміку значень індикаторів валютного ризику фінансового сектору України протягом періоду з січня 2015 р. до березня 2021р., нижній рівень шкали, – це 1, верхній - 10.

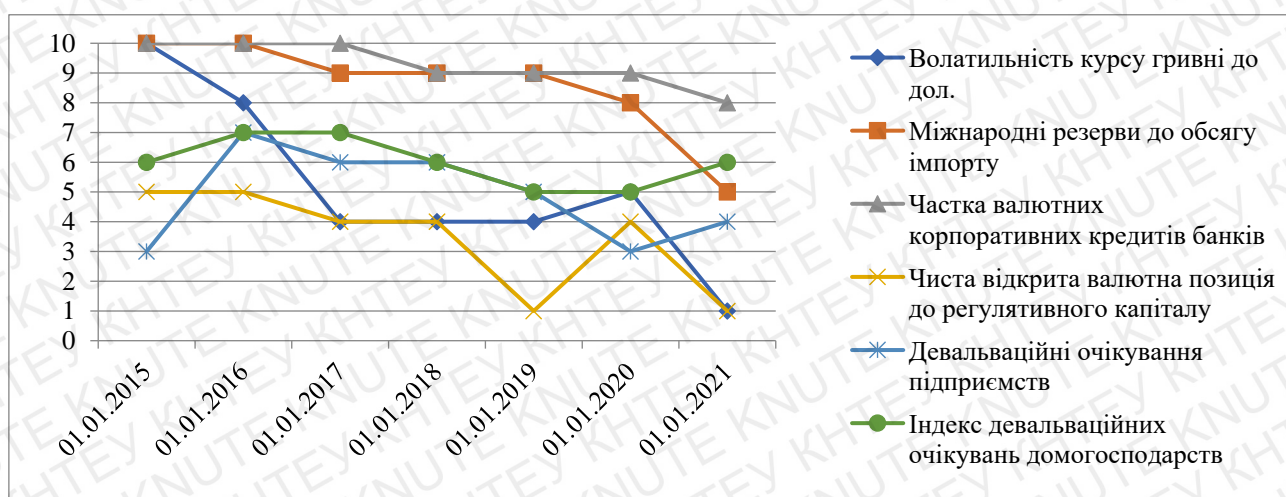

Рис. 2.4. Динаміка індикаторів валютного ризику в Україні протягом 2015-2021рр. (станом на 01.01)*

*Примітка: побудовано автором на основі джерела [26]

Проаналізувавши отриманий графік бачимо, що в цілому ситуація щодо валютних ризиків суттєво покращилася протягом останніх років і з 2019 р. залишається на помірному рівні у 5-6 балів. Дані позитивні зміни були зумовлені низькою волатильністю курсу гривні до дол.США, нарощенням обсягів чистих міжнародних резервів, а також відносно позитивним очікуванням, особливо з боку підприємств.

З вищезазначеної інформації зрозуміло, що валютний ризик відіграє надзвичайно важливу роль у діяльності банківської системи будь-якої країни, саме тому при проведенні стрес-тестування банків в Україні він є одним з ключових факторів, які оцінюються, разом з кредитним та процентним ризиками.

Отже, на основі вищенаведеної інформації можна зробити висновок, що валютні відносини мають надзвичайно великий вплив на стан економіки, банківський сектор в цілому, а також на позицію держави у міжнародних відносинах. Зважаючи на це, при проведенні власної діяльності фінансові установи мають зважати на валютні ризики, що виникають або потенційно можуть з'явитися при здійсненні тієї чи іншої операції. Це призводить до того, що дані ризики являються одними з основних при стрес-тестуванні банків, а також при виборі подальшої стратегії розвитку банківського сектору. Для впровадження результативних змін, а також побудови ефективної стратегії необхідно враховувати як суто валютні показники, такі як валютний курс, обсяги готівкових операцій у іноземній валюті, якість та обсяги кредитного та депозитного портфелів банків у іноземній валюті, так і інші макроекономічні, фінансові, соціальні та законодавчі становища ринку – рівень облікової ставки, обсяги міжнародних резервів, непрацюючих кредитів, інфляція, політичні зміни, відносини з іншими державами, рівень заробітної плати, безробіття, індекс споживчих цін тощо.

2.2. Аналіз валютного ризику на прикладі АТ «ОТП БАНК»

Акціонерне товариство «ОТП БАНК» відноситься до групи банків іноземної банківської групи, а також входить до переліку системно важливих банків України. Окрім цього, варто зазначити, що АТ «ОТП БАНК» належить до переліку банків щодо яких НБУ проводив стрес-тестування у 2019 р.. За результатами дослідження було зроблено висновок, що діяльність банку є ефективною та він не потребує докапіталізації. Одним з показників, який враховується при даному тестуванні, є рівень валютних ризиків. Тобто зважаючи на позитивний результат тестування, розуміємо, що в цілому АТ «ОТП Банк» проводить досить ефективну політику щодо управління валютними ризиками [28].

У фінансовій звітності АТ «ОТП Банк», а саме у річному звіті, виділено окремий розділ, який присвячено валютним ризикам. Там зазначено, що в даній установі управління валютними ризиками здійснюється насамперед за допомогою дотримання лімітів.

У Додатку Г наведено дані з наглядової статистики НБУ щодо лімітів відкритої валютної позиції АТ «ОТП Банк», а також коефіцієнта покриття ліквідності (LCR) протягом 2019-2021 рр.. Протягом досліджуваного періоду АТ «ОТП Банк» виконував усі необхідні нормативи НБУ. На 01.10.2021 р. коефіцієнт покриття ліквідності в іноземній валюті (LCR_{iv}) АТ «ОТП Банк» становив 221,28%, тобто перевищував норму більш ніж у два рази. Це означає, що досліджуваний банк у повному обсязі забезпечений ліквідністю у іноземних валютах, якої буде цілком достатньо для того, аби повністю виконати взяті на себе зобов'язання протягом 30 днів за умови виникнення непередбачуваних кризових ситуацій. Враховуючи той факт, що банківська система України все ще має досить високий рівень доларизації, то дотримання цього нормативу є вкрай необхідним для підтримки стійкості банку. Ліміти Л13-1 та Л13-2 також були дотримані, і на 01.10.2021 р. їх значення було 4,45% та 0,02% відповідно.

Цей факт досить позитивно характеризує діяльність банку, так як відображає прийнятний ступінь ризикованості валютних операцій, які здійснює банк.

Що ж стосується внутрішніх лімітів банку, то, перш за все, АТ «ОТП Банк» розраховує показник VaR (Value at Risk). Дана методологія допомагає оцінити збитки, які можуть виникнути при коливанні валютних курсів вільноконвертованих валют, передусім долара США та євро.

Для розрахунку ліміту VaR за валютними операціями банку використовується наступна формула [30]:

$$VaR = P * ER * \sigma * K \quad (2.1)$$

де P – відкрита валютна позиція, виражена в іноземній валюті;

ER – курс відповідної іноземної валюти в форматі прямої котировки;

σ – денна волатильність певної іноземної валюти, яка розраховується як середньоквадратичне відхилення курсу цієї валюти;

K – коефіцієнт, що залежить від обраної довірчої ймовірності – 2,33 для ймовірності 99%.

У зв'язку з обмеженістю публічної інформації та недоступністю даних про щомісячну величину валютних позицій у розрізі валют зробимо припущення, що АТ «ОТП Банк» має активи та зобов'язання в одній іноземній валюті, наприклад, у доларах США, і продемонструємо застосування методу. Вихідні дані, а також розрахунки наведено у Додатку Д.

Провівши необхідні розрахунки, отримали наступне:

$$VaR = 2,33 * 1028546346 * 0,007566 = 18132240,63 \text{ (тис. грн.)}$$

Отже, за наведеними даними розуміємо, що сума ймовірного збитку протягом зазначеного періоду дорівнювала близько 18 млрд. грн.. Проте, проаналізувавши річні звіти АТ «ОТП Банк», бачимо, що одноденний ліміт у даній установі є суттєво меншим, а саме 30 млн. грн. на 2020 р., що на 1 млн. грн. менше, ніж у 2019 р.. Це відбувається, так як в зазначеному банку спостерігається тенденція щодо фактичного невикористання встановленого

VaR-ліміту. Цей факт означає, що загалом АТ «ОТП Банк» зазнає несуттєвих збитків, які виникають внаслідок волатильності валютних курсів.

Окрім контролю за коефіцієнтом VaR, у АТ «ОТП Банк» здійснюється щоденний моніторинг валютної позиції за кожною з валют. Динаміка даного показника протягом 2018-2021 рр. станом на 31.12 відображена на рис. 2.5.

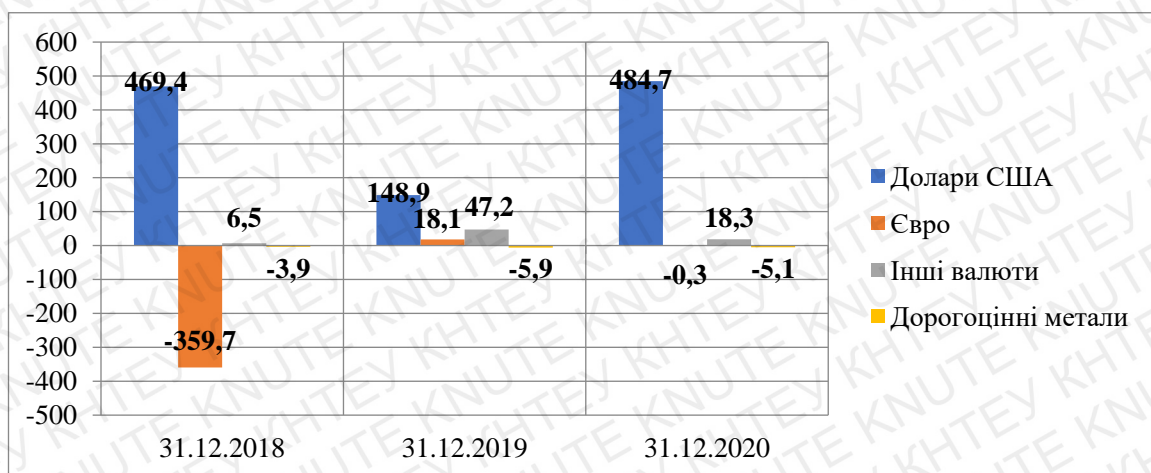

Рис. 2.5. Показники валютної позиції АТ «ОТП Банк» протягом 2018 - 2020 рр., млн грн*

*Примітка: побудовано автором на основі джерел [31-33]

У річних звітах АТ «ОТП Банк» зазначається, що в цілому OTP Group було прийнято рішення щодо встановлення нульового рівня толерантності до валютного ризику. Це означає, що загалом банк намагається уникати відкритої валютної позиції в банківській книзі, проте допускається максимальний ліміт позиції у межах +/- 5 млн дол. США. Бачимо, що на 31.12.2018 р. у АТ «ОТП Банк» була довга вікрита валютна позиція для доларів США, яка становила 469,4 млн грн, та інших валют – 6,5 млн грн, при цьому для євро та дорогоцінних металів вона була короткою у обсягах 359,7 млн грн та 3,9 млн грн відповідно. У 2019 р. відбулося суттєве зменшення відкритої валютної позиції для долара США на 32%. При цьому валютна позиція інших валют зросла у 7 разів, а євро на 377,8 млн грн, що призвело до того, що знак валютної позиції змінився на протилежний, та вона стала довгою. Протягом 2020 р.

валютна позиція долара США не лише повернулася до рівня 2018 р., а й перевищила його та досягнула позначки 484,7 млн грн. Що ж стосується євро, то у досліджуваному році його валютна позиція знову стала короткою, проте лише на рівні 300 тис. грн, тобто близька до 0. Такі коливання свідчать про те, що банк проводить активну діяльність як щодо активних, так і щодо пасивних операцій з іноземними валютами, відбувається постійний рух валютних коштів. При цьому варто зазначити, що протягом досліджуваного періоду валютна позиція для іноземних валют не перевищує встановлений банком ліміт у 5 млн дол. США. Тобто це означає, що банк дотримується встановленої стратегії та проводить досить ефективну діяльність на валютному ринку.

АТ «ОТП Банк» пропонує широкий спектр послуг операцій з іноземними валютами: купівля/продаж та конвертація іноземної валюти; здійснення переказів; кредитування; залучення вкладів. Окрім цього, клієнти мають можливість скористатися послугами щодо експертизи експортних та імпортних контрактів, отримання кредитів від нерезидентів через АТ «ОТП Банк», а також укладання валютних угод типів «спот» та «форвард».

Форвардні контракти та угоди своп є одними з основних інструментів хеджування валютних ризиків, тобто вони допомагають їх етапи стратегії розвитку банківських валютних операцій АТ «ОТП Банк» запобіганню, тому наявність подібного роду операцій у переліку уже надає банку певну перевагу. Динаміка обсягів форвардних контрактів та угод типу своп, а також зміна їх часток продемонстровані на рис. 2.6. Розрахунок наведено у Додатку К.

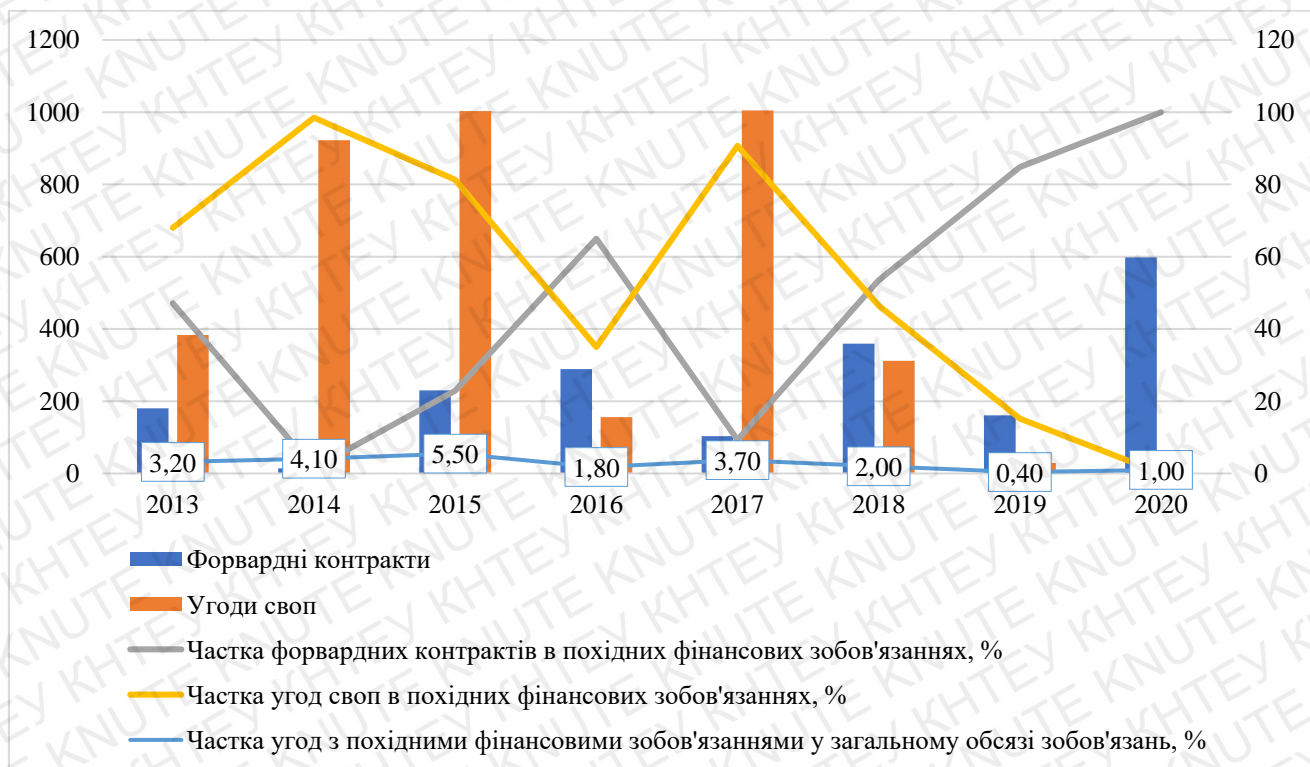

Рис. 2.6. Динаміка обсягів форвардних контрактів та угод типу своп та їх часток в похідних фінансових зобов'язаннях АТ «ОТП Банк» протягом 2013-2020 рр.*

* Примітка: побудовано автором на основі джерел [31-33]

Виходячи з наведеної інформації, бачимо, що протягом 2013-2020 рр. динаміка обсягів форвардних контрактів та угод своп була нерівномірною. Даний факт підтверджує те, що політика банку щодо операцій з інструментами хеджування валютного ризику змінюється відповідно до зовнішніх та внутрішніх умов, що функціонують на ринку. Бачимо, що найбільші обсяги за контрактами з похідними фінансовими інструментами були у 2014 р. (936,7 млн грн), 2015 р. (1233,3 млн грн) та 2017 р. (1108,1 млн грн), при цьому їх частки у загальному обсязі фінансових зобов'язань становили 4,1%, 5,5% та 3,7% відповідно. Останніми роками обсяг форвардних контрактів та угод типу своп суттєво знизився, а частка впала до позначки 0,40%-1% на 2019-2020 рр. відповідно.

Зрозуміло, що валютні ризики банку насамперед пов'язані з його активними операціями, тому доцільно провести аналіз структури фінансових активів АТ «ОТП Банк» у 2019 р. та 2020 р. для того, аби відслідкувати зміни, що відбулися. На рис. 2.7 продемонстровано зазначені структури.

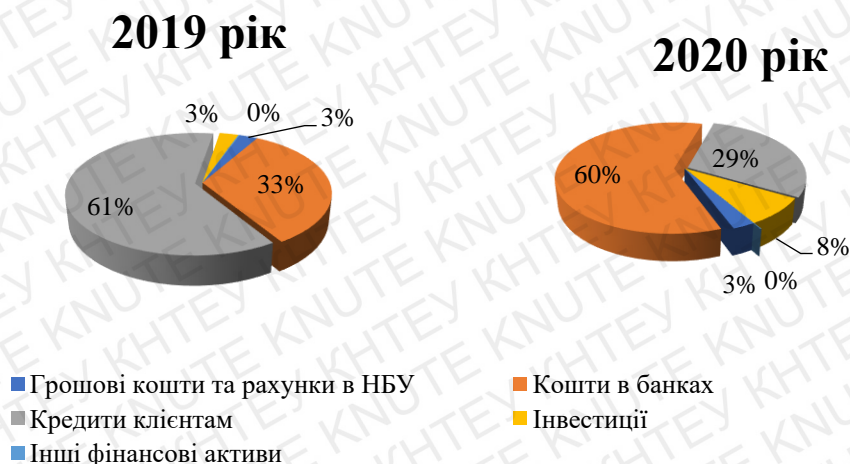

Рис. 2.7. Структура валютних фінансових активів АТ «ОТП Банк» за період 2019-2020 рр.*

* Примітка: розраховано автором на основі джерел [31-33]

Проаналізувавши кругові діаграми, можемо зробити висновок, що протягом досліджуваного періоду відбулися кардинальні зміни. У 2019 р. близько 60% займали Кредити клієнтам, а близько 30% - Кошти в банках; у 2020 р. зазначені показники змінилися на 60% та 30% відповідно. Зважаючи на інформацію, наведену у попередньому підрозділі, розуміємо, що передусім це відбулося внаслідок суттєвих змін у кредитному портфелі банку, а саме через списання значних обсягів непрацюючих кредитів. На рис. 2.8 відображено динаміку NPL АТ «ОТП БАНК» у ІВ протягом 2011-2021 рр.. Дані наведено у Додатку Л.

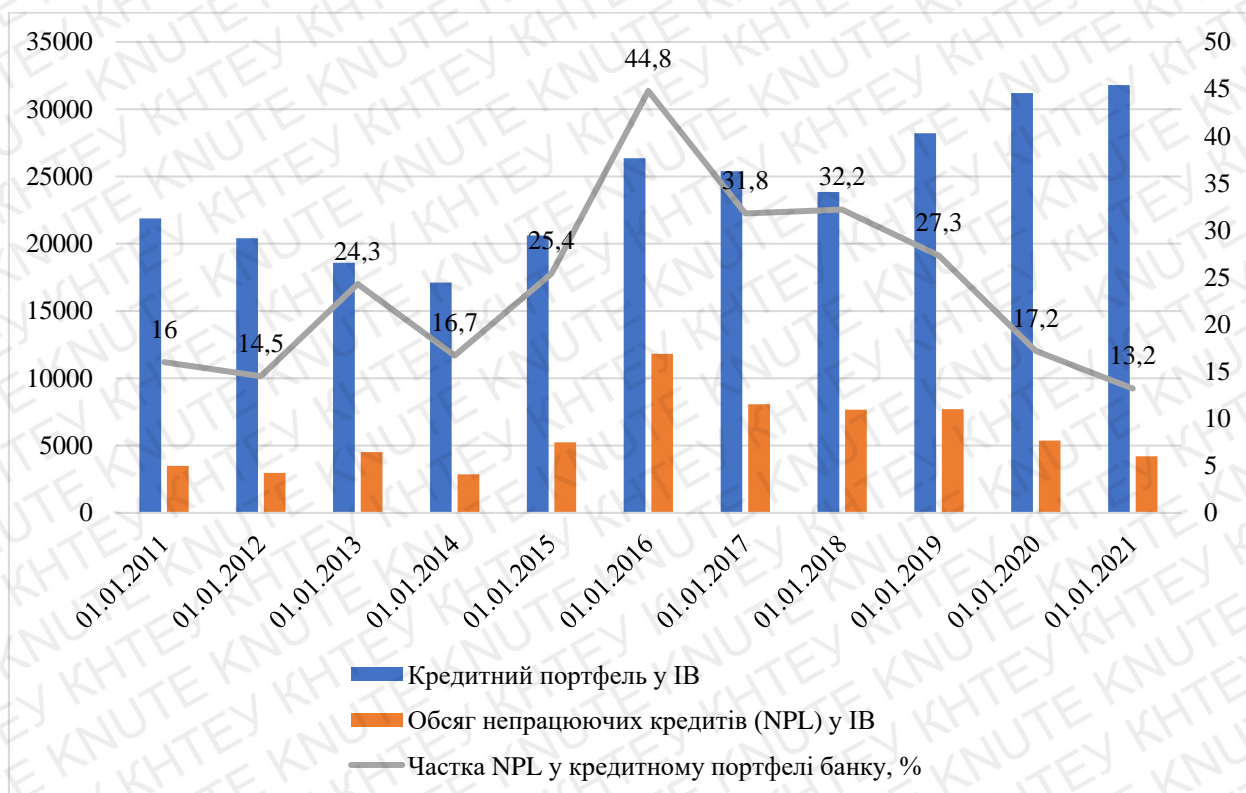

Рис. 2.8 Динаміка обсягів та частки кредитного портфеля та NPL у іноземній валюті в АТ «ОТП Банк» протягом 2011-2021 рр., млн грн*

* Примітка: побудовано автором на основі джерел [29-30]

За наведеними даними бачимо, що максимальне значення частки NPL у кредитному портфелі АТ «ОТП Банк» досягла у 2016 р. – 44,8%. Тобто розуміємо, що майже половина валютних кредитів не обслуговувалася та не приносила банку жодних доходів. Зважаючи на це та на зміни, впроваджені НБУ, починаючи з 2016 р. досліджуваний банк змінив свою стратегію щодо обліку непрацюючих кредитів та розпочав процедуру очищення від них власного балансу шляхом проведення реструктуризації, списання і т.д.

Бачимо, що АТ «ОТП Банк» досить ефективно справляється з даною задачею, так як до 01.01.2021 р. частка NPL знизилася на 30% та досягнула свого мінімуму у 13,2%, що є меншим навіть за докризові показники у 2011-2012 рр.. Ще однією передумовою такого зниження є політика центрального банку щодо дедоларизації економіки, якої мають притримуватися усі банки. Він знизив нормативне значення вимог до обов'язкового резервування

залучених коштів у гривні до 0% з одночасним підвищенням цього показника для коштів в іноземних валютах до 10%.

Для того, аби зробити висновок щодо того, чи варто банку йти на певні валютні ризики, необхідно провести аналіз показників ефективності валютних операцій АТ «ОТП Банк». У табл. 2.2 наведено отримані результати.

Таблиця 2.2

**Динаміка показників ефективності валютних операцій АТ «ОТП Банк»
протягом 2018-2020 рр.***

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. до 2018 р.	
				тис.грн.	%
Доходи від валютних операцій на 1 грн валютних активів, грн.	1,75	1,99	2,03	0,27	15,66
Доходи від валютних операцій на 1 грн активів банку, грн.	0,31	0,39	0,37	0,06	18,92
Валютні витрати в розрахунку на 1 грн залучених ресурсів в іноземній валюті, грн.	1,49	1,76	1,92	0,43	28,62
Прибуток від валютних операцій, тис.грн.	145180	160310	152632	7452	5,13
Рентабельність валютних операцій, %	49,93	45,77	39,73	-10,21	x

* Примітка: розраховано автором на основі джерел [31-33]

Аналіз показав, що за досліджуваний період валові результати від здійснення валютних операцій АТ «ОТП Банк» зросли. Зокрема, прибуток від валютних операцій збільшився на 7452 тис.грн., або на 5,13 %, що склало 152632 тис.грн. Мають тенденцію до зростання абсолютні значення співвідношення фінансових результатів від здійснення валютних операцій АТ «ОТП Банк» з валютними активами та зобов'язаннями. Проте, ефективність валютних операцій має тенденцію до скорочення, а саме на 10,21 % на кінець 2020 року. Усе зазначене свідчить про необхідність запровадження заходів щодо зростання ефективності здійснення валютних операцій АТ «ОТП Банк» в майбутньому.

Отже, можемо зробити висновки, що в цілому АТ «ОТП Банк» пропонує досить широкий вибір операцій з валютою. Він може собі це дозволити, зважаючи на той факт, що дана установа має досить ефективну систему управління валютними ризиками. Для цього АТ «ОТП Банк» контролює дотримання як зовнішніх, так і внутрішніх лімітів, а також проводить регулярний аналіз чинників, що призводять до виникнення даного ризику.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

3.1. Зарубіжний досвід управління валютним ризиком банку

Зрозуміло, що тема контролю та ефективного регулювання валютних ризиків є актуальною не лише в Україні. Банки у інших країнах використовують для цього різноманітні методи. Не зважаючи на те, що з кожним роком все більшої популярності набирають такі методи як хеджування, метчинг і тд, основним все ще залишається досить класичний метод лімітування. Ліміти щодо валютних операцій встановлюються як на рівні усієї банківської системи, так і безпосередньо всередині банку. В міжнародній практиці широке розповсюдження мають наступні види:

- ліміт на іноземні держави полягає у тому, що банк встановлює максимально можливу суму, на яку може здійснити операції протягом одного робочого дня з клієнтами з кожної конкретної країни;
- ліміт на операції з контрапартнерами і клієнтами - встановлення максимально можливої суми для операцій за кожним контрапартнером, клієнтом або їх групою;
- ліміт інструментарію – обмеження щодо використання конкретних інструментів та валют;
- ліміт збитків полягає у встановленні максимально можливого розміру збитків, які може понести банк за операціями з іноземними валютами. Деякі банки встановлюють зазначений ліміт щодня або ж на конкретний період часу (наприклад, місяць) [34].

1. Окрім лімітів, у світовій практиці також застосовуються методи диверсифікованості валютного ризику, що спрямовані на його зниження. Варто зазначити, що з кожним роком їх популярність зростає. Серед них виділяють:

- метчинг – передбачає взаємний залік купівлі/продажу іноземної валюти за

активом і пасивом. Використовуючи даний метод, банк отримує можливість впливати на власні ризики шляхом відрахування надходження валюти з розміру її відтоку;

- нетінг – являє собою максимально можливе скорочення обсягів валютних операцій шляхом їх укрупнення. Для досягнення даного завдання банки зазвичай створюють окремі підрозділи, які безпосередньо координують заявки на купівлю-продаж іноземної валюти, які отримує банк протягом певного періоду [35].

На сьогоднішній день в банках провідних зарубіжних країн застосовуються та вдосконалюються внутрішні моделі кількісної оцінки, до яких належать аналіз чутливості до змін значень факторів ризику (What-If Analysis), ARCH/GARCH моделі, імітаційне моделювання (Simulation), сценарний аналіз (Scenario Analysis), аналіз за екстремально несприятливими сценаріями (Stresstesting), VAR-аналіз, аналіз очікуваних «хвостових» втрат (ETL-аналіз), спектральне оцінювання ризику (SRM-аналіз), деформаційне оцінювання ризику (DRM-аналіз).

Якщо ж розглядати питання ефективного управління валютними ризиками більш глобально, то для покращення та стабілізації ситуації у валютному секторі з боку центральних банків країн можуть вживатися наступні заходи:

- маневрування обліковою ставкою центрального банку, так як це сприяє ввозу/вивозу іноземної валюти закордон;
- диверсифікація валютних резервів країни – дасть можливість зменшити потенційні збитки, які можуть виникнути у разі знецінення тієї чи іншої валюти;
- купівля або продаж золота для того, аби впливати на кон'юнктуру ринку дорогоцінних металів;
- використання валютних інтервенцій, які впливають на курс національної валюти відносно іноземних валют, с також на зміни платіжного балансу країни;
- контрольована девальвація, яка може позитивно вплинути на збільшення

експорту та зменшення імпорту;

- ревальвація стимулює приплив іноземної валюти;
- встановлення/скасування, посилення/послаблення валютних обмежень з боку центральних банків, тобто зміна правил щодо ввозу/вивозу валюти, обміну національної валюти на іноземні, управлінням валютною виручкою тощо [36].

Зважаючи на той факт, що міжнародні валютні ринки є досить мінливими та нестабільними, це призводить до того, що банки змушені перебувати в постійному пошуку найбільш ефективних рішень щодо управління валютними ризиками. На сьогоднішній день в зарубіжних банках виділяють дві основні групи методів управління валютним ризиком та валютною позицією: управління валютною структурою балансу, а також хеджування валютного ризику. На рис. 3.1 продемонстровано подальший поділ зазначених методів.

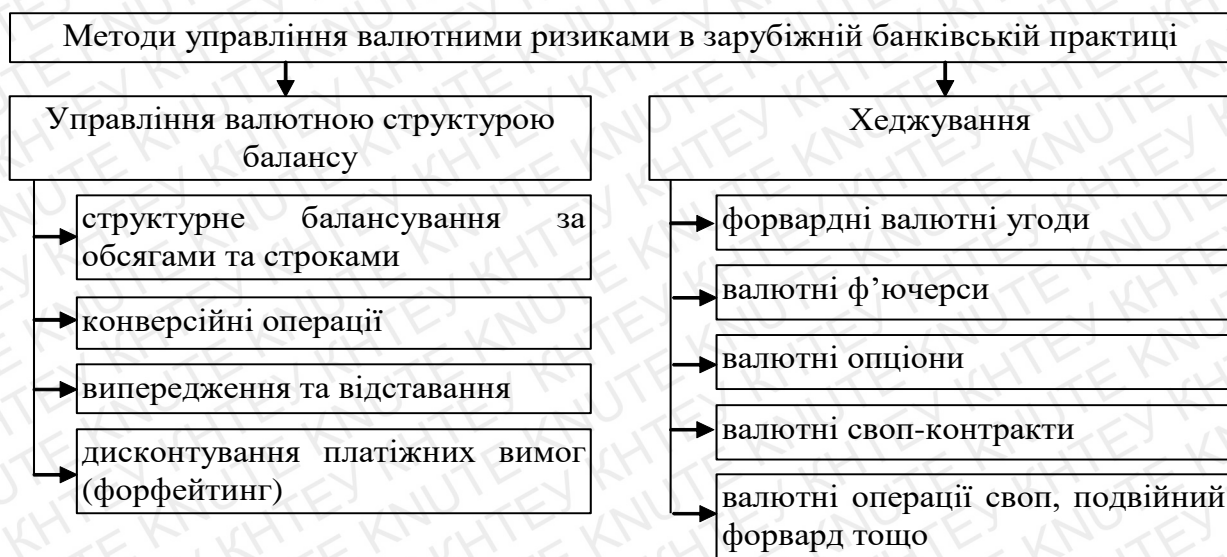

Рис. 3.1 Методи управління валютними ризиками в зарубіжній банківській практиці *

*Примітка: побудовано автором на основі джерел [8, 37-38]

1. Управління валютною структурою балансу. Його суть полягає у здійсненні впливу на валютну структуру балансу для того, аби обмежити наслідки переоцінки валютних інструментів. Серед інструментів даного методу

виділяють: структурне балансування валютних потоків за сумами та строками; проведення конверсійних операцій; зміна строків валютних платежів; дисконтування платіжних вимог в іноземній валюті тощо [38].

1.1. Структурне балансування валютних потоків являє собою узгодження обсягів та строків активних і пасивних операцій банку щодо усіх іноземних валют, якими він оперує. Загалом зазначений метод іноземні банки можуть застосовувати щодо будь-яких балансових операцій, які пов'язані з валютними коштами.

1.2. Проведення конверсійних операцій. Якщо позиція за певною валютою є більшою за встановлений норматив, то банк може її зменшити шляхом обміну необхідної кількості цієї валюти на іншу, величина позиції якої була нижчою за нормативне значення [39].

1.3. Метод випередження та відставання, основним інструментом якого є зміна строків платежів в іноземних валютах в залежності від очікуваних коливань валютних курсів. Дані маніпуляції дозволяють закрити наявні короткі позиції за конкретними валютами до моменту зростання їх ринкового курсу, довгі позиції - відповідно до зниження курсу [38].

1.4. Прийом дисконтування платіжних вимог в іноземній валюті – це один з видів обліку векселів, за яким власник векселя переуступає банку право вимоги заборгованості в іноземній валюті в обмін на те, що зазначений банк здійснить йому негайну виплату відповідної суми коштів у національній або іноземній валюті. Дисконтування проводиться за допомогою форфейтингових операцій, які здійснюються для того, аби банк отримав прибуток від різниці між номінальною сумою векселя, а також реальною величиною коштів, які банк виплатив їх власнику, а також для одержання комісійних доходів [40].

2. Хеджування, або страхування, валютних ризиків. Використовується для того, аби створити захист від потенційних валютних ризиків шляхом укладання додаткових строкових угод за іноземними валютами, а також аби компенсувати фінансові втрати, які можуть виникнути внаслідок волатильності

валютного курсу.

Широкий вибір похідних фінансових інструментів на міжнародних ринках дозволяє банкам знаходити найефективніші комбінації проведення валютних операцій та застосовувати досконалі методи управління валютною позицією для зниження валютного ризику. Інструменти хеджування валютного ризику відрізняються за характеристиками та механізмами функціонування.

Для угод, що укладаються на валютному ринку, суттєвою перевагою є той факт, що вони побудовані на принципах маржинальної торгівлі. Тому для них можуть бути притаманні наступні ознаки: можливість укладення на суми, які в декілька раз більші за початковий капітал; прискорення та спрощення проведення операцій за рахунок того, що усі угоди здійснюються без фізичної поставки реальних грошей; можливість продажу на Форексі та ф'ючерсних біржах саме тієї валюти, отримання якої заплановано в майбутньому.

Не зважаючи на всі переваги використання інструментів хеджування, варто зазначити, що при неефективному використанні даний метод може суттєво збільшити витрати банку. При цьому хеджування не може повністю нейтралізувати вплив усіх ризиків, які виникають у зв'язку з коливаннями на валютному ринку. Враховуючи зазначену інформацію, можемо зробити висновок, що ефективна стратегія використання методу хеджування полягає у досягненні оптимального співвідношення між його перевагами та витратами на впровадження [41].

У сучасній практиці виділяють чотири основні інструменти хеджування, а саме форвардний договір, ф'ючерсний контракт, валютний опціон та валютний своп. У Додатку М наведено характеристики для кожного з інструментів.

Найбільш поширеними серед інструментів хеджування є форвардні угоди. Найактивнішими учасниками форвардного ринку є банки, які використовують форвардні контракти для хеджування власного ризику зміни цін на фінансові інструменти, а також пропонують їх своїм клієнтам. Маючи ширші фінансові можливості щодо залучення та розміщення коштів порівняно з іншими

учасниками ринку, банки можуть уникнути реальних втрат за форвардними угодами навіть тоді, коли ринкові ціни складаються не на їх користь.

2. Уклавши два форвардні контракти за протилежними операціями (один – із купівлі, інший – із продажу) одного й того самого виду активів в однаковій кількості, банк має змогу втрати за однією операцією компенсувати доходами за протилежною. Іноді банк відіграє роль посередника, який відшукує сторони з протилежними інтересами і допомагає оформити угоду. Нерозвиненість організованої торгівлі форвардними контрактами, а отже, низька конкуренція на цьому ринку, дає змогу банкам диктувати свої умови під час укладання форвардної угоди з клієнтом [36].

Форвардні контракти мають певні переваги перед іншими фінансовими інструментами.

По-перше, індивідуальний характер укладення контракту дає змогу досить точно хеджувати ризик визначенням суми угоди і термінів, які відповідають потребам сторін.

По-друге, за форвардними угодами не стягується додаткова платня (комісійні). Для банків перевагою форвардних угод є те, що завдяки їх позабіржовому характеру вони мають змогу диктувати умови угоди (зокрема, щодо встановлення ціни базового інструмента) [44].

З погляду бухгалтерського обліку форвардні контракти мають суттєву перевагу над іншими похідними інструментами, зокрема такими, як ф'ючерсні контракти, оскільки не потребують щоденної переоцінки за поточним курсом або ставками. Здійснення бухгалтерських проведення форвардного контракту за рахунками відбувається тільки двічі – на дату укладання угоди і на дату платежу. Процес щоденної переоцінки фінансових інструментів підвищує мінливість прибутку, що загалом небажано, а форвардні контракти дають змогу цього уникнути.

За результатами дослідження можемо дійти висновку, що у світовій практиці застосування різних фінансових інструментів хеджування вже давно

стало невід'ємною частиною господарської діяльності найбільших банків. Виявлено, що в методах зниження валютних ризиків краще використовувати як фінансовий інструментарій похідні цінні папери. Хеджування ризику зміни валютного курсу дає додаткові переваги: – дає змогу не витягувати з обороту компанії значні кошти; – дає можливість «заморозити» рівень валютного курсу, що за несприятливої кон'юнктури ринку допоможе зберегти свої кошти. З огляду на виявлені переваги і недоліки доцільно застосовувати для мінімізації ризику зміни валютного курсу стратегію хеджування.

3.2. Удосконалення управління валютним ризиком банків України

Зрозуміло, що будь-які процеси в банківському секторі економіки, в тому числі й ті, що пов'язані з управлінням валютними ризиками, повинні регулюватися на законодавчому рівні. Зважаючи на це, передусім доцільним буде розглянути саме законотворчий напрям вдосконалення. Загалом українське законодавство характерне своєю мінливістю та недосконалістю, і валютна сфера не є винятком. За часи незалежності України було прийнято велику кількість нормативно-правових актів, які призвели до підвищення валютних ризиків. Першим поштовхом стало внесення змін до Положення Правління НБУ «Про кредитування» у 2003 р. [45]. Відповідно до них, банки отримали дозвіл кредитувати фізичних осіб та суб'єктів господарювання-резидентів України в іноземній валюті. Зрозуміло, що це призвело до значного підвищення обсягів такого кредитування. Внаслідок цього банки з іноземним капіталом отримали більш вигідні позиції на ринку, а вітчизняні відійшли на другий план і були змушені змінювати структуру власного кредитного портфелю шляхом підвищення рівня його доларизації. У 2004 р. зазначене Положення було відмінено, проте діяльність банків щодо активізації власної діяльності з іноземними валютами лише зростала. Саме тому девальвація національної валюти у 2014-2015 рр. вивела валютний ризик на цілком новий

рівень, до якого вітчизняна банківська система не була готова. У зазначений період часу валютний ризик проявився за наступними напрямками:

- 1) переоцінка статей балансу банків, в т.ч. резерви за активними операціями;
- 2) збільшення обсягів простроченої заборгованості за кредитами у іноземній валюті через девальвацію гривні;
- 3) зростання панічних настроїв у суспільстві, що призвело до масового вилучення вкладів з банків.

Зрозуміло, що після зазначених криз рівень довіри населення до національної валюти суттєво знизився, внаслідок чого більшість людей почали надавати перевагу зберіганню коштів саме у іноземній валюті (дол.США та євро), так як для них це стало своєрідною «подушка безпеки» на випадок нових коливань валютного курсу. При цьому існування великої кількості валютних обмежень та підвищення недовіри до усієї банківської системи призвело до того, що населення почало масово вилучати вклади з банків, переводити їх у готівку, і загалом більшість операцій, в першу чергу валютообмінних, було переведено на чорний валютний ринок. Очевидно, що це призвело до проблем з ліквідністю банківської системи [46].

Загалом усі обмеження, які на даний момент існують на валютному ринку України, були запроваджені ще до 2016 р. у якості реакції на: накопичення макроекономічних балансів 2010-2013 рр (через спроби підтримки фіксованого курсу, використовуючи міжнародні резерви); політичні та соціально-економічні події 2014-2015 рр. (анексія Криму, початок конфлікту на Сході та АТО). На той момент їх введення було виправданим, так як це дало змогу дещо відновити економічний розвиток держави на докризовий рівень.

Проте, зважаючи на той факт, що основним пріоритетом НБУ є перехід до вільного руху капіталу, виникла необхідність термінових та кардинальних змін. Тому у 2019 р. було ухвалено ЗУ «Про валюту та валютні операції» [47], основною метою якого став курс саме на валютну лібералізацію. Тобто якщо

раніше валютне законодавство будувалося на принципах контролю та заборон, то зараз все змінилося.

Оновлена законодавча база НБУ щодо валютного регулювання містить 8 ключових Постанов, які об'єднали розрізнену інформацію з 56 підзаконних актів, що діяли до цього. На сьогоднішній день відбулося скасування або ж суттєве послаблення переважної більшості обмежень. Що ж стосується тих, які залишилися, то Національним банком була опублікована так звана дорожня карта їх поступового зняття, а також передумов, які є необхідними для вищезазначеного переходу. На даний момент бізнес може купувати іноземну валюту за без зобов'язань межах щоденного ліміту у 100 тис. євро на день, хеджувати власні ризики, переказувати за кордон дивіденди без обмежень, також зникло зобов'язання щодо продажу конкретного обсягу валютної виручки. Окрім цього, певні заборони зникли й для фізичних осіб. Тепер їм доступні купівля валютних коштів онлайн, інвестування за кордон (поки у межах встановленого ліміту в 200 тис. євро на рік), а також хеджування валютних ризиків [48].

Останні масштабні зміни щодо валютної лібералізації було впроваджено у червні цього року. Відповідно до них, було введено наступне:

- 1) Фізичні особи мають право купувати іноземну валюту, використовуючи безготівкові рахунки.
- 2) Уповноважені установи можуть здійснювати купівлю/продаж готівкової іноземної валюти фізичним особам за безготівкові кошти у гривні у касах уповноважених установ, їх відокремлених підрозділів, пунктах обміну іноземної валюти.
- 3) Фізичні особи-резиденти мають змогу проводити операції щодо інвестування за кордон за участі резидента-торговця цінними паперами, який буде діяти як брокер.
- 4) Було виключено деякі валютні операції юридичних осіб та ФОП з їх річного е-ліміту [49].

Загалом можна зробити висновок, що українське законодавство у сфері регування валютного ринку знаходиться на стадії реформування та слідує позитивному вектору змін. Проте, для вдосконалення вітчизняної системи управління валютними ризиками потрібно дотримуватися заданого курсу валютної лібералізації та скасування обмежень.

Враховуючи аналіз, проведений у даній роботі, розуміємо, що, окрім реформування законодавства, серед напрямів удосконалення системи протидії валютним ризикам можна виділити наступні орієнтири:

- забезпечити гнучке курсоутворення;
- сприяти дедоларизації економіки;
- поповнення запасів золотовалютних резервів країни та їх диверсифікація;
- створення стійкого позитивного сальдо платіжного балансу.

Розвиток банківських валютних операцій не може здійснюватися без наявності сприятливих об'єктивних і суб'єктивних передумов, ендогенних й екзогенних чинників. Можна запропонувати наступні етапи стратегії розвитку банківських валютних операцій АТ «ОТП Банк», які зображено на рис. 3.2.

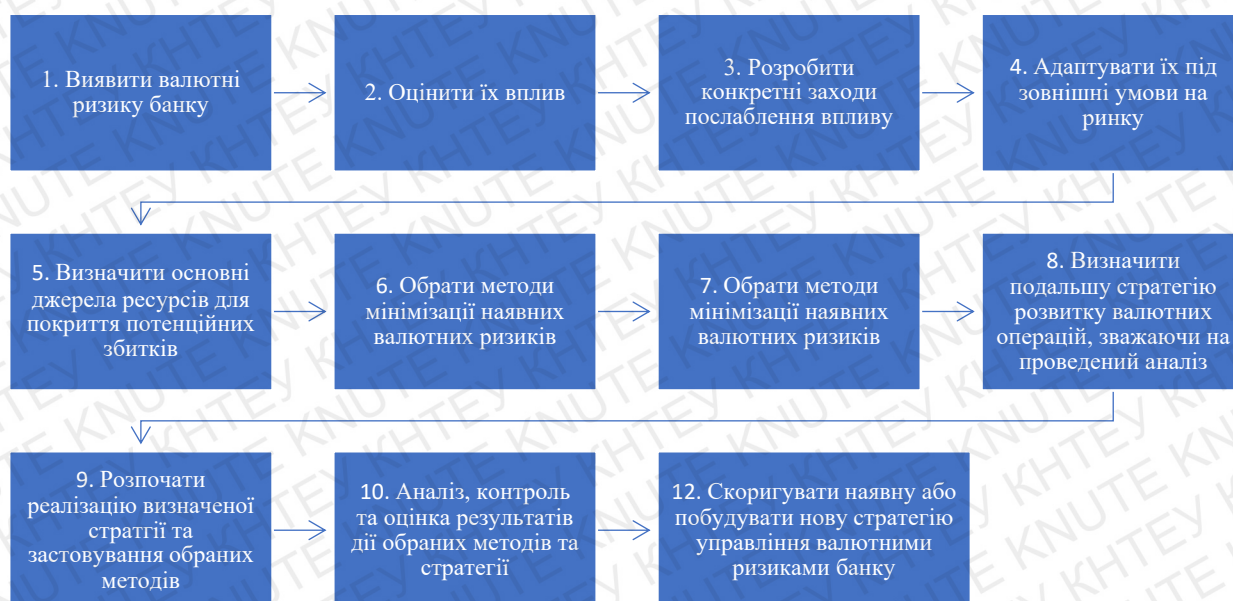

Рис. 3.2. Етапи побудови стратегії розвитку валютних операцій АТ «ОТП Банк»*

* Примітка: побудовано автором за результатами проведених досліджень

За результатами представленого механізму, слід зазначити, що одним з найважливіших завдань системи стратегічного управління валютними операціями є зниження рівня валютних ризиків у АТ «ОТП Банк».

Зрозуміло, що основним видом ризику, на який наражається АТ «ОТП Банк» при здійсненні валютних операцій, є валютний ризик, який виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют. Якщо не вжити спеціальних заходів щодо його зменшення, зміни курсів іноземних валют можуть не тільки знизити їх ефективність, а й призвести до значних втрат чистого прибутку та капіталу банків. Тому для того, аби банк мав можливість досягнути поставлені цілі у валютному сегменті своєї діяльності, при цьому без втрати фінансової стійкості, йому необхідно побудувати ефективний механізм для забезпечення контролю за можливими валютними ризиками.

У АТ «ОТП Банк» під поняттям зазначеного механізму пропонується розуміти сукупність заходів, у результаті застосування яких забезпечується своєчасне виявлення відхилень фактичного рівня валютного ризику від нормативного (стандартного, запланованого) та прийняття оперативних управлінських рішень, що забезпечують їх усунення шляхом своєчасного регулювання на ситуацію.

У АТ «ОТП Банк» широко використовується аналітична матриця управління валютним ризиком, яка будується на основі прогнозованої зміни курсів іноземних валют та відображає рівень наслідків для чистого прибутку, а також репутації банку. Зазначена матриця зображена у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

**Аналітична матриця управління валютним ризиком АТ «ОТП Банк»
залежно від прогнозної зміни курсів іноземних валют***

Межі коливань валютного курсу, %	Рівень наслідків		Рівень ймовірності зміни курсів іноземних валют		
	для чистого прибутку	для репутації банку	низький	середній	високий
0	немає загрози	немає загрози	0	0	0
до 1	низький	низький	0	1	1
до 2	середній	низький	1	1	2
до 3	значний	середній	1	2	2
до 4	високий	значний	2	2	2

*Позначення: 0 - умовно безризикове управління валютним ризиком; 1 - застосування заходів до зниження валютного ризику; 2 - максимальне зниження обсягів відкритих валютних позицій.

Примітка: побудовано автором за джерелом [50]

Виходячи з наведеної інформації, розуміємо, що межі коливання валютних курсів, рівень ймовірності настання цих коливань, також наслідки, які це приносить для банку, знаходяться у прямій залежності один від одного.

Умовно безризикове управління валютним ризиком, коли рівень ймовірності зміни курсів іноземних валют становить 0, не передбачає регулювання обсягів відкритої валютної позиції, натомість банк застосовує інструменти моніторингу.

Якщо відбувається перехід до зони "Застосування заходів до зниження валютного ризику", то банк, залежно від напрямку прогнозної зміни курсів, починає застосовувати методи оптимізації впливу валютного ризику на банк.

При цьому максимальне зниження обсягів відкритих валютних позицій застосовується за умови значного коливання курсів іноземних валют. Зрозуміло, що якщо банк дотримується агресивної стратегії, то зазначена ситуація може вважатися задовільною, так як дає можливість отримати значні прибутки. Проте, банку, що слідує консервативній чи поміркованій політиці, необхідно послідовно знижувати відкриту валютну позицію до її закриття для того, аби зменшити наявні валютні ризики. Варто зазначити, що АТ «ОТП Банк» дотримується поміркованої політики. На нашу думку, це є достатньо продумана стратегія, так як вона дозволяє банку бути досить активним учасником валютних відносин, отримувати від цього прибуток, проте при цьому не йти на невиправданий ризик.

На основі проведеного аналізу можемо зробити висновок, що для того, аби підвищити результативність контролю за валютними ризиками, а також своєчасно їх передбачати та реагувати на них АТ «ОТП Банк» повинен регулярно проводити низку заходів. Цілі, які необхідно досягнути, а також стратегії щодо цього наведено у табл. 3.2:

Таблиця 3.2

Цілі для підвищення контролю банку за валютними ризиками*

Цілі	Заходи досягнення
Стратегічні	Забезпечення своєчасної адаптації механізму валютного контролю відповідно до змін, що відбуваються у внутрішньому та зовнішньому середовищах валютного ринку. Це дасть змогу підтримувати стійку конкурентну позицію, не йдучи при цьому на ризик понад встановлені банком межі
Операційні	Зменшення втрат, які можуть виникнути під час проведення банком операційної діяльності, пов'язаної з валютними операціями, насамперед, внаслідок дій працівників
Інформаційні	Надання достовірної, повної, об'єктивної та своєчасної інформації щодо валютних операцій у формі звітності та доповідей. Також забезпечення інформаційної безпеки при проведенні валютних операцій з метою захисту інтересів банку в інформаційному середовищі

Продовження табл. 3.2

Комплаєнс (у сфері дотримання законодавства)	Контроль за дотриманням банком норм чинного законодавства у сфері валютних відносин, а також запобігання валютних операцій, які пов'язані з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансуванням терористичної діяльності
--	--

* Примітка: побудовано автором за результатами проведених досліджень

Отже, дотримання вищенаведеного механізму контролю за валютним ризиком АТ «ОТП Банк» дасть можливість ризик-менеджерам банку адекватно реагувати на зростання рівня валютного ризику банку та забезпечувати підвищення ефективності валютних операцій АТ «ОТП Банк».

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

За результатами проведеного дослідження процесу управління валютними ризиками банків можна зробити наступні висновки:

1. Визначено, що економічна сутність валютного ризику банку полягає в тому, що він є наслідком незбалансованості активів і пасивів за кожною із валют за термінами і сумами та пов'язаний з інтернаціоналізацією ринку банківських операцій, функціонуванням транснаціональних банків і компаній, міграцією капіталу поміж країнами та зростанням обсягів спекулятивних валютних операцій.

2. Встановлено, що процес управління валютними ризиками є невід'ємною частиною діяльності комерційних банків, який направлений на ефективний захист установи від непередбачуваних подій на валютному ринку. Для прибуткової діяльності банки повинні регулярно займатися аналізом та налагоджувати процеси, використовуючи які вони зможуть виявляти ризики, оцінювати їх, здійснювати моніторинг, а також передбачати та пом'якшувати їх вплив на фінансовий стан банку.

3. Аналіз показав, що протягом останніх років валютний ризик є одним з основних банківських ризиків. Він здійснює вплив як на банківську систему в цілому, так і на кожного суб'єкта ринку. Цей факт дає змогу зробити висновок, що НБУ варто й надалі приділяти особливу увагу валютним ризикам банків, не знижувати ліміти та проводити детальний аналіз даного компонента при здійсненні стрес-тестування банків. Банки ж, в свою чергу, мають зважати на валютні ризики при виборі подальшої стратегії свого розвитку.

4 Провівши аналіз законодавчої бази у валютному сегменті можна зробити висновок, що в цілому на сьогоднішній день НБУ дотримується дієвої стратегії щодо вдосконалення системи управління валютними ризиками. Отже, зрозуміло, що Нацбанку потрібно й надалі вживати дій щодо лібералізації

валютного ринку, насамперед, шляхом скасування або пом'якшення валютних обмежень.

5. Аналіз показав, що АТ «ОТП Банк» – це один з найбільших вітчизняних банків, визнаний лідер фінансового сектора України, у т.ч. й на валютному ринку. Було встановлено, що загалом діяльність АТ «ОТП Банк» щодо управління валютними ризиками є достатньо ефективною, так як установа коригує власну політику та стратегії залежно від внутрішніх та зовнішніх умов. Це доводить той факт, що у 2019 р. АТ «ОТП Банк» успішно пройшов щорічне стрес-тестування НБУ. Окрім цього, зазначена установа дотримується встановлених НБУ лімітів відкритої валютної позиції, а також нормативу покриття ліквідності в іноземній валюті (LCRiv), що відображає прийнятний ступінь ризикованості валютних операцій банку, а також необхідний запас ліквідності для їх покриття у разі настання несприятливих умов.

6. Також АТ «ОТП Банк» дотримується й внутрішніх лімітів банку, які він коригує залежно від обраної стратегії. Насамперед, йде мова про показник VaR (Value at Risk). У 2020 р. даний показник був встановлений на рівні 30 млн грн і був практично невикористаний.

7. Основним показником, який аналізується при дослідженні системи управління валютними ризиками, є валютна позиція банку за кожною з іноземних валют. У річних звітах АТ «ОТП Банк» зазначено, що в цілому для усіх учасників OTP Group встановлено нульовий рівень толерантності до валютного ризику. Це означає, що загалом банк намагається уникати відкритої валютної позиції в банківській книзі, проте допускається максимальний ліміт позиції у межах +/- 5 млн дол. США.

8. Загалом на сьогоднішній день АТ «ОТП Банк» дотримується стратегії щодо дедоларизації свого балансу, а також зниження обсягів непрацюючих кредитів з метою підвищення якості свого кредитного портфелю.

9. Щодо шляхів удосконалення діяльності АТ «ОТП Банк» у сфері регулювання валютних ризиків, то можна запропонувати наступні кроки:

- диверсифікація послуг з іноземними валютами;
- вдосконалення існуючої методології оцінки валютних ризиків;
- впровадження та використання нових методів, використовуючи приклади зарубіжних країн: аналіз чутливості до змін значень факторів ризику (What-If Analysis), ARCH/GARCH моделі, імітаційне моделювання (Simulation), сценарний аналіз (Scenario Analysis) і т.д.;
- проведення додаткового аналізу операцій з валютними коштами (їх обсяги, дохідність, характеристики контрагентів, прибутки/збитки, які вони приносять, ризики, на які наражається банк при їх здійсненні тощо);
- очищення балансу банку від непрацюючих кредитів у іноземних валютах;
- вдосконалення системи хеджування валютних ризиків тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: Положення, затверджене постановою НБУ №26 від 31.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text>
2. Ризики банківської діяльності. Офіційний сайт НБУ. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123614
3. Бездітко Ю. М. Валютне регулювання : навч. посібник. Херсон : Олді-плюс 2014. 272 с.
4. Бідник Н. Б. Валютне регулювання та валютний контроль. Вісн. Нац. ун-ту “Львів. Політехніка”. 2017. № 739. С. 189–194.
5. Версаль Н.І., Самсонова М.Д. Вплив змін валютного курсу на залучення та розміщення банками коштів в іноземних валютах. Науковий вісник : Фінанси. Банки. Інвестиції. 2013. №3 (22). С. 83–90.
6. Владимир О. Особливості регулювання валютних відносин з боку держави та Національного банку України: реалії сьогодення та шляхи оптимізації. Галицький економічний вісник. 2016. № 3 (28). С. 174–178.
7. Волохова Л.Ф. Статистичне забезпечення аналізу системи ризиків у банківській сфері. Формування ринкових відносин в Україні. №5 (72). 2007. С. 56-62.
8. Лучковська С. І. Зміст валютного регулювання та його співвідношення з механізмом валютного контролю. Університетські наукові записки. 2013. № 1. С. 213–216.
9. Банківські ризики: теорія та практика управління : монографія. К. : КНЕУ, 2012. 456 с.
10. Ботвіна Н.О. Проведення валютних операцій комерційними банками та методика їх оцінювання. Бізнес-навігатор. Херсон. 2019. №2 (17). С. 82-88.
11. Про банки і банківську діяльність: Закон України №2121-III від 07.12.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>

12. Литвин Н.Б. Облік і аналіз валютних операцій комерційних банків України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04/ Н.Б. Литвин. Т., 2013. 20 с.
13. Про Національний банк України: Закон України № 679-XIV від 20.05.1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>
14. Про встановлення лімітів відкритої валютної позиції банку: Рішення НБУ №184-рш від 29.03.2018 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr184500-18#Text>
15. Про схвалення Методики розрахунку уповноваженими банками лімітів відкритої валютної позиції: Методика, затверджена постановою НБУ №847 від 01.12.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0847500-15#n18>
16. Про схвалення Методики розрахунку коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR): Рішення НБУ №101-рш від 15.02.2018. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/15022018_101-rsh_method_LCR.pdf?v=4
17. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України та встановлення лімітів відкритої валютної позиції банку: Положення, затверджене постановою НБУ №290 від 12.08.2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0946-05#Text>
18. Депозити, залучені депозитними корпораціями. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/files/3.2-Deposits.xlsx>
19. Кредити, надані депозитними корпораціями. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/files/3.3-Loans.xlsx>
20. Офіційний курс гривні до іноземних валют. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/markets/exchangerates/>
21. Показники валютного ринку. Офіційний сайт НБУ. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=40823
22. Показники валютного ринку України. Офіційний сайт НБУ. URL: https://bank.gov.ua/files/rates_final.xlsx

23. Рівень непрацюючих кредитів (NPL). Офіційний сайт НБУ. URL: https://bank.gov.ua/ua/file/download?file=Data_NPLs%20_2021-10-01.xlsx
24. Рівень непрацюючих кредитів (NPL). Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/npl>
25. Україна встановила світовий рекорд за часткою проблемних кредитів. URL: https://lb.ua/economics/2017/12/18/385114_ukraina_ustanovila_mirovoy_rekord.html
26. Звіт про фінансову стабільність, червень 2021 року. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-cherven-2021-roku>
27. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо споживчих кредитів, наданих в іноземній валюті: Закон України №1381-IX від 13.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1381-20#Text>
28. Результати оцінки стійкості ОТП Банку на 01.01.2019. Офіційний сайт АТ "ОТП Банк". URL: <https://www.otpbank.com.ua/about/news/221991/>
29. Економічні нормативи та ліміти відкритої валютної позиції. Офіційний сайт НБУ. URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Ratios_by_Banks_2021-11-01.xlsx
30. Подольчак Н.Ю., Шуляр Р.В. Оцінка валютного ризику організації на основі VaR- аналізу. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". 2003. № 494. Ст. 129–136.
31. Річний звіт АТ "ОТП Банк" за 2018 рік. URL: <https://www.otpbank.com.ua/upload/medialibrary/816/report-2018.pdf>
32. Річний звіт АТ "ОТП Банк" за 2019 рік. URL: <https://www.otpbank.com.ua/upload/medialibrary/9f4/consolid2019.pdf>
33. Річний звіт АТ "ОТП Банк" за 2020 рік. URL: <https://www.otpbank.com.ua/upload/medialibrary/b47/consolidated2020.pdf>
34. Луцишин З.О. Міжнародні валютно-фінансові відносини: практична філософія і релігія української економіки. Збруч, 2012. 180 с.

35. Ботвіна Н. О. Страхування валютного ризику в сучасних умовах. Таврійський науковий вісник : зб. наук. праць. Вип. 66. Херсон, 2020. Ст. 247–253.
36. Міжнародні фінанси : підручник / О. І. Рогач, А. С. Філіпенко, Т. С. Шемет та ін.; за ред. О. І. Рогача. К.: Либідь, 2013. 784 с.
37. Гальчинський А. С. Сучасна валютна система. Київ : LIBRA, 2015. 96 с.
38. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку : підручник. 3-тє вид. Київ : КНЕУ, 2012. 387 с.
39. Управління банківськими ризиками : навч. посіб. / Примостка Л. О., Чуб П. М., Карчева Г. Т. та ін. Київ : КНЕУ, 2017. 600 с.
40. Смолянська О. Ю. Фінансовий ринок : навчальний посібник. К.: ЦЕЛ, 2015. 384 с.
41. Прогнозування та хеджування фінансових ризиків : колективна монографія / за редакцією Л. О. Примостки. Київ : КНЕУ, 2014. 424 с.
42. Вербіцька І.І. Хеджування валютних ризиків. Міжнародний науково-виробничий журнал: «Сталий розвиток економіки». 2013. №4. Ст. 374-380.
43. Хома І.Б., Піун Ю.І. Хеджування валютних ризиків у Польщі та в Україні. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2018. №10 (50). Ст. 31-34.
44. Гриценко А. Механізм валютної трансмісії: інституційно-поведінковий підхід. Вісник Національного банку України. 2017. № 11. Ст. 8–11.
45. Про кредитування: Положення, затверджене постановою НБУ №246 від 28.09.1995. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0246500-95#Text>
46. Забчук Г., Іващук О.. Банківські ризики в Україні в умовах стратегічної невизначеності розвитку національної економіки. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. 2020. Випуск 2. Ст. 102-117.
47. Про валюту і валютні операції: Закон України №2473-VIII від 21.06.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>

48. Два роки закону про валюту: що зроблено та чого чекати. НВ Бізнес.

URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-kupuvati-valyutu-v-ukrajini-valyutni-limiti-nbu-novini-ukrajini-50143012.html>

49. Нацбанк дозволив продавати фізособам валюту за безготівкові кошти в гривні. *Pravo.ua*. URL: <https://pravo.ua/natsbank-dozvolyv-prodavaty-fizosobam-valiutu-za-bezhotivkovi-koshty-v-hryvni/>

50. Сопко В., Ружанська Т.. Механізм контролю валютного ризику банку. Вісник КНТЕУ. 2015. №1. Ст.103-120.

ДОДАТКИ

Додаток А

Динаміка наданих кредитів та залучених вкладів банків України та валютного курсу за період 2011-2020 рр., млрд дол США *

Рік	Усього залучених вкладів	Усього залучених вкладів у ІВ	Усього наданих кредитів	Усього наданих кредитів у ІВ	Середній валютний курс, грн/дол США
2011	129,8	56,8	206,1	93,7	8,23
2012	147,9	66,8	205,7	81,1	8,28
2013	172,0	65,6	226,1	81,3	7,75
2014	115,4	54,1	172,2	84,9	10,71
2015	64,4	29,9	87,2	51,0	16,43
2016	63,7	30,4	78,5	41,1	19,02
2017	67,8	30,6	78,3	36,4	20,38
2018	68,8	28,7	81,3	37,0	20,35
2019	82,9	33,0	77,5	30,4	17,99
2020	100,0	37,8	71,5	27,5	18,63

*Примітка: складено автором на основі джерел: [18-20]

Додаток Б

**Динаміка кредитного портфеля і непрацюючих кредитів банків
України в іноземній валюті та валютного курсу протягом 2011-2021 рр.,
млрд грн***

Рік	Обсяг кредитного портфелю банків	Обсяг непрацюючих кредитів (NPL) банків	Частка непрацюючих кредитів (NPL) банків, %	Середній курс, грн/дол США
2011	802,0	145,3	18,12	8,00
2012	874,6	153,6	17,56	8,06
2013	864,7	169,3	19,58	8,15
2014	960,0	153,0	15,94	12,07
2015	1082,8	249,8	23,07	22,90
2016	1056,1	363,9	34,46	25,87
2017	1080,9	538,7	49,84	26,63
2018	1090,9	595,0	54,54	27,15
2019	1193,6	630,8	52,85	25,80
2020	1097,7	530,8	48,36	26,99
2021	1049,6	430,4	41,01	27,31

*Примітка: складено та розраховано автором на основі джерел [21-24]

Додаток В

Таблиця В.1

Кореляційний аналіз залежності обсягів наданих кредитів у іноземній валюті від коливань валютного курсу за період 2011-2020 рр., млрд грн *

Дата	Валютний курс (x), грн/дол США	Кредитний портфель банків у ІВ (y)	d_x	d_y	d_x^2	d_y^2	$d_x * d_y$
2011	8,0	749,7	-11,2	-132,4	124,6	17527,1	1477,5
2012	8,1	653,4	-11,1	-228,7	123,2	52299,1	2538,5
2013	8,2	662,8	-11,0	-219,3	121,2	48088,1	2414,4
2014	12,1	1025,1	-7,1	143,0	50,3	20451,9	-1013,9
2015	22,9	1166,8	3,7	284,7	14,0	81059,8	1064,8
2016	25,9	1062,7	6,7	180,6	45,0	32620,0	1211,9
2017	26,6	969,0	7,5	86,9	55,8	7553,4	649,2
2018	27,2	1004,1	8,0	122,0	63,8	14886,4	974,9
2019	25,8	784,5	6,6	-97,6	44,1	9523,8	-648,0
2020	27,0	742,8	7,8	-139,3	61,3	19401,7	-1090,6
Середнє значення	19,2	882,1	-	-	-	-	-
Сума S	-	-	172,5	7938,8	4435,7	7539716,0	-

*Примітка: розраховано автором на основі джерел [27, 30, 31]

Продовження додатку В

Таблиця В.2

**Дані для розрахунку кореляції індикатора «Середній валютний курс
долара США до гривні» з основними показниками банківської системи
протягом 2015-2021 рр., млн грн***

	Всі кредити	NPL	Всі кредити у ІВ	Строкові депозити	Строкові депозити у ІВ	Середній валютний курс дол. США	NPL у ІВ
1 кв. 2015 р.	1 262 104	376 196	718 627	1 542 738	842 498	21,18	-
2 кв. 2015 р.	1 110 615	327 527	599 753	1 432 424	707 547	21,62	-
3 кв. 2015 р.	1 057 134	330 082	574 912	1 386 031	665 959	21,72	-
4 кв. 2015 р.	1 056 142	363 895	605 763	1 475 352	754 238	22,85	-
1 кв. 2016 р.	1 110 819	398 442	638 395	1 537 435	762 484	25,67	-
2 кв. 2016 р.	1 034 213	383 320	572 482	1 563 109	736 698	25,26	-
3 кв. 2016 р.	1 075 208	403 971	576 558	1 591 458	768 657	25,39	-
4 кв. 2016 р.	1 080 873	538 714	537 412	1 646 584	785 800	25,89	-
1 кв. 2017 р.	1 032 221	568 816	510 599	1 666 123	771 723	27,06	-
2 кв. 2017 р.	1 018 252	570 474	1 018 252	1 676 472	754 705	26,46	570474
3 кв. 2017 р.	1 020 073	587 080	1 020 073	1 714 680	791 815	25,90	587080
4 кв. 2017 р.	1 051 762	585 743	499 023	1 806 091	814 945	26,96	308459
1 кв. 2018 р.	1 110 974	619 866	528 490	1 756 017	760 837	27,32	319250
2 кв. 2018 р.	1 119 017	629 175	522 315	1 793 858	753 059	26,18	322001
3 кв. 2018 р.	1 154 301	637 761	541 276	1 864 837	832 147	27,36	331191
4 кв. 2018 р.	1 226 147	664 546	586 604	1 866 946	779 613	27,95	354663
1 кв. 2019 р.	1 181 742	623 540	549 799	1 860 496	767 109	27,30	323517
2 кв. 2019 р.	1 165 190	599 709	529 320	1 904 871	772 224	26,56	305850
3 кв. 2019 р.	1 143 170	572 553	502 091	1 940 204	784 711	25,26	283579
4 кв. 2019 р.	1 130 038	551 358	477 839	2 139 791	852 127	24,26	262719
1 кв. 2020 р.	1 097 595	530 780	453 600	2 293 388	1 010 440	25,04	247115
2 кв. 2020 р.	1 071 284	566 630	449 661	2 359 249	951 498	26,92	285451
3 кв. 2020 р.	1 127 757	543 728	442 163	2 530 546	1 028 706	27,60	262567
4 кв. 2020 р.	1 092 264	477 370	386 701	2 698 583	1 021 002	28,27	212531
1 кв. 2021 р.	1 055 413	430 425	374 842	2 720 918	1 034 195	27,97	179044
2 кв. 2021 р.	1 071 284	418 982	352 547	2 796 657	1 021 887	27,59	171969
3 кв. 2021 р.	1 101 594	398 176	339 820	2 824 719	993 792	26,91	171969

*Примітка: складено та розраховано автором на основі джерел [26-30]

Додаток Г

**Ліміти відкритої позиції та норматив LCR AT «ОТП Банк» з 01.12.2019 р.
до 01.10.2021 р., %**

	Л13-1	Л13-2	LCR_{ів}
Норматив	не більше 15%	не більше 15%	не менше 100%
01.12.2019 р.	1,0991	0,2614	186,61
01.12.2020 р.	4,9773	0,1729	242,63
01.10.2021 р.	4,4471	0,0235	221,28

*Примітка: складено автором на основі джерела [29]

Додаток Д

**Розрахунок ймовірних збитків АТ «ОТП Банк» за VaR-методологією
протягом 01.10.2020-01.10.2021 рр.***

	Середній валютний курс	Щоденна зміна курсів	Середньоквадратичне відхилення	Валютна позиція
01.10.2020	28,3105	-		4 875 359
01.11.2020	28,4383	0,0045	8,5258	2 764 071
01.12.2020	28,4962	0,0020	4,1452	3 095 803
01.01.2021	28,2746	-0,0078	6,0474	2 445 918
01.02.2021	28,1324	-0,0050	2,5293	2 062 264
01.03.2021	27,9456	-0,0066	4,4090	1 744 145
01.04.2021	27,8226	-0,0044	1,9372	1 601 113
01.05.2021	27,7500	-0,0026	6,8089	3 754 750
01.06.2021	27,4674	-0,0102	0,0001	1 445 599
01.07.2021	27,2275	-0,0087	7,6283	1 496 845
01.08.2021	26,8867	-0,0125	0,0002	1 664 704
01.09.2021	26,8928	0,0002	5,1474	2 073 322
01.10.2021	26,6175	-0,0102	0,0001	1 949 977
Усього	-	-0,0614	-	30 973 870
Середнє	-	-0,0047	-	-

*Примітка: складено автором на основі джерела [31-33]

Додаток Е

Розрахунок валютної позиції АТ «ОТП банк» на 31.12.2018 р., тис грн*

	Гривні	Долари США	Євро	Інші валюти	Дорогоцінні метали	31 грудня 2018 року Всього
ФІНАНСОВІ АКТИВИ						
Грошові кошти та рахунки в Національному банку України	2,068,915	135,695	103,621	12,227	—	2,320,458
Кошти в банках	18,699	1,083,318	1,217,083	188,025	2	2,507,127
Кредити клієнтам	15,193,581	5,947,842	895,410	22,219	—	22,059,052
Інвестиції, що оцінюються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	519,628	284,957	297,635	—	—	1,102,220
Інвестиції, що оцінюються за амортизованою собівартістю	3,677,428	—	—	—	—	3,677,428
Інші фінансові активи	120,038	11,23	8,788	—	—	140,057
ВСЬОГО ФІНАНСОВИХ АКТИВІВ	21,598,289	7,463,043	2,522,537	222,471	2	31,806,342
ФІНАНСОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ						
Кошти банків та інших фінансових установ	317	124	—	—	—	441
Рахунки клієнтів	16,833,556	6,956,168	2,850,173	211,884	3,851	26,855,632
Інші фінансові зобов'язання	424,233	37,391	32,057	4,106	—	497,787
ВСЬОГО ФІНАНСОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	17,258,106	6,993,683	2,882,230	215,990	3,851	27,353,860
ВАЛЮТНА ПОЗИЦІЯ	4,340,183	469,360	(359,693)	6,481	(3,849)	

*Примітка: побудовано автором на основі джерела [36]

Додаток Ж

Розрахунок валютної позиції АТ «ОТП банк» на 31.12.2019 р., тис грн*

	Гривні	Долари США	Євро	Інші валюти	Дорого- цінні метали	31 грудня 2019 року Всього
ФІНАНСОВІ АКТИВИ						
Грошові кошти та рахунки в Національному банку України	2,806,239	170,782	148,413	14,159	—	3,139,593
Кошти в банках	187,738	2,041,623	1,782,718	188,025	1	4,308,470
Кредити клієнтам	17,785,206	5,654,529	2,002,517	26,776	—	25,469,028
Інвестиції, що оцінюються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	2,276,902	1,157,393	197,488	—	—	3,631,783
Інвестиції, що оцінюються за амортизованою собівартістю	7,212,296	—	—	—	—	7,212,296
Інші фінансові активи	129,216	9,807	14,176	—	—	153,199
ВСЬОГО ФІНАНСОВИХ АКТИВІВ	30,397,597	9,034,134	4,145,312	337,325	1	43,914,369
ФІНАНСОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ						
Кошти банків та інших фінансових установ	378,153	189,648	—	—	—	567,801 35,094,301
Рахунки клієнтів	22,113,933	8,606,136	4,085,919	282,391	5,922	567,801 35,094,301
Інші фінансові зобов'язання	648,141	89,455	41,313	7,779	—	786,688
ВСЬОГО ФІНАНСОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	23,140,227	8,885,239	4,127,232	290,170	5,922	36,448,790
ВАЛЮТНА з ПОЗИЦІЯ	7,257,370	148,895	18,080	47,155	(5,921)	—

*Примітка: побудовано автором на основі джерела [37]

Додаток II

Розрахунок валютної позиції АТ «ОТП банк» на 31.12.2020 р., тис грн*

	Гривні	Долари США	Євро	Інші валюти	Дорогоцінні метали	31 грудня 2020 року Всього
ФІНАНСОВІ АКТИВИ						
Грошові кошти та рахунки в Національному банку України	2,915,602	331,074	242,293	21,451	—	3,510,420
Кошти в банках	1,755	8,167,602	5,048,477	380,658	29,586	13,628,078
Кредити клієнтам	21,024,084	5,432,325	1,165,084	16,700	—	27,638,193
Інвестиції, що оцінюються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	4,764,286	1,574,240	263,731	—	—	6,602,257
Інвестиції, що оцінюються за амортизованою собівартістю	5,901,418	—	—	—	—	5,901,418
Інші фінансові активи	92,432	4,686	1,316	—	—	98,434
ВСЬОГО ФІНАНСОВИХ АКТИВІВ	34,699,577	15,509,927	6,720,901	418,809	29,586	57,378,800
ФІНАНСОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ						
Кошти банків та інших фінансових установ	273	126	—	—	—	399
Рахунки клієнтів	26,038,820	14,670,707	6,697,517	396,794	34,684	47,838,522
Інші фінансові зобов'язання	661,828	354,354	23,656	3,681	—	1,062,947
ВСЬОГО ФІНАНСОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	26,700,921	15,025,187	6,721,173	400,475	34,684	592,835
ВАЛЮТНА ПОЗИЦІЯ	7,998,656	484,740	(272)	18,334	(5,098)	—

*Примітка: побудовано автором на основі джерела [38]

Додаток К

**Динаміка обсягів та частки похідних фінансових зобов'язань АТ «ОТП
Банк» протягом 2018-2020 рр., тис. грн***

	31.12.2018	31.12.2019	31.12.2020
Форвардні контракти	359,3	160,9	598,0
<i>Частка в похідних фінансових зобов'язаннях</i>	53,5	84,8	100,0
<i>Частка в загальних фінансових зобов'язаннях</i>	1,1	0,3	1,0
Угоди спот	312,1	28,8	0,0
<i>Частка в похідних фінансових зобов'язаннях</i>	46,5	15,2	0,0
<i>Частка в загальних фінансових зобов'язаннях</i>	0,9	0,1	0,0
Усього похідних фінансових зобов'язань	671,4	189,7	598,0
<i>Частка в загальних фінансових зобов'язаннях</i>	2,0	0,4	1,0
Усього фінансових зобов'язань	33402,2	46070,4	59414,0

*Примітка: побудовано автором на основі джерел [36-38]

Додаток Л

Динаміка кредитного портфеля та непрацюючих кредитів у іноземній валюті АТ «ОТП Банк» протягом 2011-2021 рр., млн грн *

Рік	Кредитний портфель у ІВ	Обсяг непрацюючих кредитів (NPL) у ІВ	Частка NPL у кредитному портфелі банку, %
01.01.2011	21884	3496	16,0
01.01.2012	20410	2969	14,5
01.01.2013	18594	4521	24,3
01.01.2014	17120	2860	16,7
01.01.2015	20617	5236	25,4
01.01.2016	26360	11820	44,8
01.01.2017	25396	8068	31,8
01.01.2018	23848	7669	32,2
01.01.2019	28212	7704	27,3
01.01.2020	31198	5369	17,2
01.01.2021	31799	4210	13,2

*Примітка: складено автором на основі джерела [29-30]

Інструменти хеджування валютного ризику*

Інструмент	Характеристика
Форвардний договір	Двосторонній договір відповідно до якого підприємство (або особа) зобов'язується купити/продати іноземну валюту/банківські метали в майбутньому у строк та за курсом іноземної валюти/банківського металу, які було встановлено під час укладення такого договору.
Ф'ючерсний контракт	Контракт, аналогічний до форвардного, але відбувається за стандартизованими умовами, до яких відносять: - форма та умови контрактів уніфіковані; - розрахунки щодо купівлі-продажу ф'ючерсних контрактів здійснюються через розрахункову палату біржі, яка гарантує своєчасність і повноту платежів.
Валютний опціон	Угода, за якою покупець отримує право купити або продати певний обсяг валюти за заздалегідь зафіксованою ціною протягом деякого періоду або на визначену наперед дату в майбутньому, а продавець опціону зобов'язується виконати умови контракту, якщо покупець вирішить реалізувати своє право. При цьому у покупця не виникає жодних зобов'язань. Залежно від того, яке саме право бажає придбати покупець, виділяють опціони «колл» та «пут». Опціон «колл» дає право його покупцеві придбати валюту за певною ціною, а опціон «пут» – продати.
Валютний своп	Валютні операції за договором, умови якого передбачають купівлю (продаж, обмін) іноземної валюти/банківських металів зі зворотним її/їх продажем (купівлею, обміном) на певну дату в майбутньому з фіксацією умов цих операцій під час укладення договору.

* Примітка: побудовано автором за джерелами [42-43]